

MANTELZORG

AAN DE WATERKANT

Mantelzorg in beeld in Landsmeer en Oostzaan

Versie 1 april 2008

Inhoudsopgave	Blz.
Voorwoord	3
 DEEL 1	
1. Aanleiding tot het formuleren van mantelzorgbeleid	4
2. Visie op mantelzorgondersteuning in Landsmeer en Oostzaan	5
3. Wie zijn de mantelzorgers?	6
4. Ondersteuningsvormen voor mantelzorgers	6
5. De organisaties die mantelzorgers ondersteunen: Wat kunnen ze doen?	8
6. Voorgestelde beleidsmaatregelen	9
7. Financiële kaders	11
8. Tijdpad	12
 DEEL 2	
Hoofdstuk 1. Zicht op Mantelzorg	14
1.1. Inleiding	14
1.2. Definitie van mantelzorg	14
1.3. Mantelzorg en vrijwilligerswerk	15
1.4. Mantelzorg in cijfers	16
1.5. (Achtergronds)kenmerken van mantelzorgers	17
1.6. Met welke problemen kampt de mantelzorg	19
1.7. Trends	24
1.8. WMO en mantelzorg	24
 Hoofdstuk 2. Mantelzorgondersteuning in de gemeente:	
Aanbod en Vraag	30
2.1. Inleiding	30
2.2. Mantelzorgondersteuning in de gemeente: Het aanbod	35
2.3. Mantelzorgondersteuning in de gemeente: De vraag	42
 Hoofdstuk 3. Financiën	
3.1. Overheveling CVTM-gelden in de Wmo	48
3.2. Inzet stimuleringsgelden	48
3.3. Meerjarenperspectief mantelzorgbudget Wmo	48
3.4. Provinciale deelverordening Mantelzorgondersteuning	49
3.5. Incidenteel budget voor 2008	49
Literatuur en belangrijke websites	50

Bijlage 1: Mantelzorg in absolute getallen	51
Bijlage 2: Overzicht van organisaties die (directe) ondersteuning bieden aan mantelzorgers	52
Bijlage 3. Ondersteuningsvormen	60
Bijlage 4. Vliegwiel mantelzorgondersteuning	71

Voorwoord

Deze nota is een beleidsnota van de gemeenten Landsmeer en Oostzaan. De gemeente Wormerland zal dit beleid waarschijnlijk overnemen en aanvullen, alleen niet op korte termijn. De gemeenten Landsmeer en Oostzaan vinden mantelzorg belangrijk. Daar is een tweetal redenen voor:

- De vergrijzing van de bevolking en
- De verdergaande extramuralisering van de zorg (steeds meer mensen blijven langer thuis wonen en ontvangen thuis allerlei vormen van zorg, ook vanuit het verzorgingshuis) waardoor er een steeds groter beroep wordt gedaan op partners, kinderen, familie, vrienden en burens. Zij vormen de groep mantelzorgers.

Met deze mantelzorgnota willen wij u kennis laten maken met de mantelzorgers in onze gemeenten. In deze nota wordt weergegeven wie de mantelzorgers zijn, waarom zij mantelzorg verlenen en welke ondersteuning zij nodig hebben.

Veel mantelzorgers vinden het vanzelfsprekend dat zij voor hun ouders, kinderen of anderen zorgen en vinden dat niet zo'n probleem. Een kleine groep is echter overbelast en heeft te kampen met allerlei problemen, van inkomstenderving tot burnout. Met name voor deze groep is de mantelzorgondersteuning bedoeld.

Deze mantelzorgnota bevat twee delen: Het eerste gedeelte bevat voorstellen voor beleid en het financieel kader. Het tweede gedeelte bevat uitgebreide informatie over mantelzorgers, mantelzorgondersteuning en rijks- en provinciale beleidskaders.

DEEL 1

1. Aanleiding tot het formuleren van mantelzorgbeleid

De Wet maatschappelijke ondersteuning is per 1 januari 2007 in werking gegaan. In artikel 1 onder g, punt 4, wordt gesteld dat de gemeenten ondersteuning moeten bieden van mantelzorgers. De minister van VWS heeft dit verder uitgewerkt in de Beleidsbrief Mantelzorg en Vrijwilligerswerk 2008–2011: Voor Elkaar.

Met deze beleidsbrief van oktober 2007 wil het ministerie van VWS de gemeenten richting bieden om het vierde prestatieveld van de Wmo verder in te kleuren. Met dit prestatieveld worden verbanden gelegd tussen de ondersteuningsbehoefte van vrijwilligers en mantelzorgers en andere beleidsterreinen, zoals kinderopvang, woningtoewijzing, lokaal werkgelegenheidsbeleid etc. De minister wil hiermee ook landelijk bijdragen aan de positie van mantelzorgers en vrijwilligers. Het ambitieniveau wordt hoger gelegd dan het handhaven van de status quo. Dit kabinet streeft naar een uitbreiding van het aantal vrijwilligers en tenminste een behoud van het aantal mantelzorgers. Voor het mantelzorgbeleid geeft de minister drie speerpunten aan:

- Mantelzorgers moeten kunnen rekenen op een goed aanbod van ondersteuning.
- Er moet meer oog komen voor de mogelijkheid van het combineren van arbeid en mantelzorgers.
- Gemeenten moeten het aantal overbelaste mantelzorgers, landelijk 200.000, terugdringen.

De minister benoemt daarbij een aantal basisfuncties, conform het Vliegwielt Mantelzorgondersteuning (zie bijlage 4):

- Informatie en advies
- Bieden van diverse vormen van ondersteuning (emotioneel en educatief, financieel en materieel)
- Een lokaal aanbod van respijtzorg als aanvulling op de AWBZ-georganiseerde respijtzorg

Bij de nadere concrete invulling van dit richtinggevend kader zal voorzien moeten worden in individueel maatwerk in de ondersteuning, bijvoorbeeld rondom regeltaken, het aanbieden van kinderopvang of het formeel erkennen van ervaring en deskundigheid van mantelzorgers in de vorm van een certificaat “ervaringsdeskundigheid”, zoals in Rotterdam. Rotterdam gaat zelfs al zover dat zij een contract afsluit met mantelzorgers, waarin staat op welke ondersteuning een mantelzorger mag rekenen. Rotterdam baseert zich hierbij op het Engels handvest voor mantelzorgers. De minister zal dit handvest gaan promoten in Nederland.

Verder zal de minister door het sluiten van bondgenootschappen met minimaal drie grote bedrijven het mantelzorgvriendelijk personeelsbeleid gaan promoten. Ook respijtzorg en ondersteuning aan allochtone en jonge mantelzorgers krijgen veel aandacht bij de concretisering van de genoemde basisfuncties. Tenslotte zal de minister de instrumentontwikkeling en spreiding van goede voorbeelden en kennis op dit terrein stimuleren.

De gemeenten zijn druk bezig met het formuleren van mantelzorgbeleid, maar ook het ministerie is nog niet klaar. Verwacht wordt dat hierin nog de nodige ontwikkelingen zullen plaatsvinden, aangezien het ministerie in 2008 in samenwerking met VNG en Mezzo een vierjarig actieprogramma zullen vaststellen voor een kwaliteitsimpuls voor de lokale ondersteuning. Hiervoor wordt landelijk € 2 miljoen beschikbaar gesteld.

2. Visie op mantelzorgondersteuning in Landsmeer en Oostzaan

Mantelzorgbeleid vloeit voor Oostzaan voort uit de kadernota en het uitvoeringsprogramma Wmo 2006–2010 en is als zodanig onderdeel van het raadsprogramma Maatschappelijke Participatie.

In Landsmeer is de Wmo genoemd in het Bestuursprogramma 2006–2010. Daarin wordt verwezen naar de kaders voor de Wmo. Mantelzorgbeleid is onderdeel van de Wmo.

In de kadernota Wmo Oostzaan gelden vooral de kaders sociaal en klantgericht voor het mantelzorgbeleid. In het uitvoeringsprogramma Wmo Oostzaan wordt als doelstelling voor prestatieveld 4, onderdeel mantelzorgbeleid, genoemd:

Een volwaardige mantelzorgondersteuning voor diegenen die dat nodig hebben in Oostzaan, als flankerend beleid voor het beleid specifieke voorzieningen. Hierbij wordt ook aandacht besteed aan respijtzorgvoorzieningen als "time out" voor mantelzorgers.

De kadernota Wmo van Landsmeer hanteert gelijklopende termen:

Landsmeer streeft naar het bieden van goede respijtzorgvoorzieningen met speciale aandacht voor mantelzorgende kinderen. Het (nog concept) beleidsplan vult hierop aan: Ook wordt erin voorzien dat mantelzorgers desgewenst met elkaar en met professionele ondersteuners kunnen praten. In elk geval moet duidelijk zijn waar mantelzorgers met vragen en problemen naartoe kunnen.

Wij stellen u voor als gezamenlijke visie voor mantelzorgondersteuning in Oostzaan en Landsmeer het volgende vast te stellen:

De gemeenten Landsmeer en Oostzaan willen sociaal en klantgericht zijn. Zij vindt het belangrijk om ondersteuning aan mantelzorgers te bieden om hun last iets te kunnen verlichten. Prestatieveld 4 van de Wmo biedt hiervoor het kader, evenals prestatieveld 1, het stimuleren van de sociale cohesie. Wel is hierbij een goed flankerend vrijwilligersbeleid nodig, aangezien het vaak de vrijwilligers zijn die de mantelzorgondersteuning bieden. Mantelzorgondersteuning is in onze gemeenten met name bedoeld voor de groep zwaar belaste mantelzorgers, die meer dan 8 uur per week gedurende drie maanden en meer mantelzorg verlenen aan hun naasten.

Deze visie wordt uitgewerkt in de verder genoemde beleidsmaatregelen.

3. Wie zijn de mantelzorgers?

In deel 2, hoofdstuk 1, wordt het begrippenkader mantelzorgondersteuning uitgelegd, alsmede de verschillen tussen vrijwilligers en mantelzorgers. Op grond van landelijk onderzoek verleent 19% van de bevolking mantelzorg, in Oostzaan 1745 personen, in Landsmeer 1957. De meesten zijn vrouwen tussen 30 en 65 jaar. In bijlage 1 worden de geschatte aantallen per leeftijdsgroep aangegeven.

De hulp die mantelzorgers geven bestaat vooral uit emotionele ondersteuning, huishoudelijke hulp, materiële ondersteuning (vervoer, administratie e.d.), wassen en eten geven. Problemen waar langdurig belaste mantelzorgers mee kampen zijn: overbelasting, gezondheidsproblemen, tijdsproblemen, financiële belasting en soms sociaal isolement. Overbelasting kan ook leiden tot ontspoorde zorg, mishandeling uit vermoeidheid en druk vanuit de verzorgde. Aangezien anderzijds de arbeidsparticipatie vanuit de overheid wordt gestimuleerd, maakt de combinatie arbeid en zorg met opgroeiende kinderen het er niet makkelijker op. Respijtzorg kan dan oplossingen bieden, evenals mogelijkheden zoeken binnen de wettelijke kaders (mantelzorg met behoud van uitkering, zorgverlof, persoonsgebonden budgetten).

4. Ondersteuningsvormen voor mantelzorgers

Directe mantelzorgondersteuning is gericht op de mantelzorger zelf. Hierbij kan worden gedacht aan lotgenotencontact, vervangende inzet door vrijwilligers, een verwenmiddag voor de mantelzorger of dagopvang voor de verzorgde, zodat de mantelzorger even tijd voor zichzelf heeft.

Indirecte mantelzorgondersteuning is primair gericht op de zorgvrager, maar houdt rekening met de mantelzorger of biedt deze verlichting. De gemeenten kunnen bij de beoordeling van een Wmo aanvraag rekening houden met de mogelijkheden of de beperkingen van de mantelzorger en deze hiermee ook compenseren.

B.v. maaltijdvoorziening voor de verzorgde neemt de mantelzorgwerk uit handen, evenals de Belbus, zodat de verzorgde meer zelfstandig kan reizen.

In deel 2, paragraaf 2.2.2. en bijlage 4 wordt het Vliegwielt Mantelzorgondersteuning weergegeven en uitgelegd. De daarin genoemde functies van mantelzorgondersteuning zijn:

- Belangenbehartiging
- Informatie, advies en steun
- Respijtzorg en praktische hulp
- Zorg en arbeid
- Financiële steun
- Materiële steun
- Samenwerking en (h)erkenning

Aan de hand van soorten ondersteuning worden de verschillende mogelijkheden beschreven, van respijtzorg tot financiële mogelijkheden. Alle ondersteuningsvormen en organisaties die deze bieden, vooral landelijk en regionaal, staan in de bijlagen 2 en 3 weergegeven. Ook zijn er lokale mantelzorgondersteunende organisaties. WonenPlus, de stichting Hulpdienst Oostzaan, het Gehandicaptenberaad Zaanstreek Waterland, Eevan Lishof en het Dienstencentrum Landsmeer zijn het meest bekend in Landsmeer en Oostzaan. Maar ook kan worden gedacht aan de Zonnebloem, het Rode Kruis en zorgboerderijen. Het komende jaar wordt in kaart gebracht wat er allemaal is op het gebied van mantelzorgondersteuning in onze gemeenten in het kader van het provinciale project Mantelzorgondersteuning in Oostzaan, Landsmeer en Wormerland, dat wordt uitgewerkt door het regionale Centrum Mantelzorg.

Uiteraard zijn de wensen van de mantelzorgers zelf niet vergeten. De gemeente Oostzaan heeft een groepsgebesprek gehouden met mantelzorgers. Daaruit kwam naar voren dat mensen zich eigenlijk niet realiseren dat zij mantelzorgers zijn, het wordt "gewoon" gevonden, je hoort gewoon voor elkaar te zorgen. Toch geven de mantelzorgers aan dat zij geholpen zijn met:

- een goede hulp bij het huishouden
- contacten met andere mensen, ook lotgenotencontact
- goede contacten met de huisarts
- eigen activiteiten naast de mantelzorgverplichtingen, die doorbreken de sleur
- goed vervoer
- klussendienst
- ondersteuning bij regeltaken, vooral bij de benadering van zorginstellingen

In het deelproject Preventieve Huisbezoeken in het kader van de pilot WWZ wordt ook gevraagd naar mantelzorg. De resultaten van dit project worden van tijd tot tijd gepubliceerd. In het provinciale project Mantelzorgondersteuning zullen bovengenoemde aspecten als punten van aandacht worden meegenomen.

5. De organisaties die mantelzorgers ondersteunen: Wat kunnen ze doen?

Wat zouden de aanwezige organisaties/instellingen gezamenlijk kunnen doen om mantelzorgondersteuning in Landsmeer en Oostzaan beter bereikbaar te maken?
1. Bijdragen aan erkenning en herkenning van mantelzorgers
2. Meer bekendheid geven aan de diensten van de mantelzorgondersteunende organisaties en overige respijtzorgvoorzieningen.
3. Opzetten van een goede ondersteunende en vooral samenhangende lokale infrastructuur ten behoeve van mantelzorgers. Ondersteuning van de organisaties kan plaatsvinden met name door het Centrum Mantelzorg.
4. Waar mantelzorgers vooral behoefte aan hebben, is het overnemen van regeltaken (bellen en schrijven naar instanties) en respijtzorgvoorzieningen, zodat zij eens vrij hebben of met vakantie kunnen. Tevens blijkt uit het onderzoek van de gemeente Purmerend dat zij met name behoefte hebben aan individuele emotionele steun.

Wat verwachten organisaties/instellingen van de gemeente als het gaat om de ondersteuning van mantelzorgers?
1. Regie en facilitering van samenhang in de voorzieningen
2. Subsidies verlenen aan mantelzorgondersteunende organisaties
3. Facilitering, versterking en ondersteuning van activiteiten van deze organisaties

Aanbod van de huidige mantelzorgondersteunende instellingen in het kader van de CVTM-regeling tot en met 2006, voortzetting contracten tot en met in ieder geval 2008. In dat jaar maken de regiogemeenten mantelzorgbeleid en worden de contracten daarna mogelijk bijgesteld of beëindigd.
1. Centrum Mantelzorg
2. Mentorproject SMD
3. Vrijwilligers in de Zorg Odion
4. Maatjesproject Humanitas

De regiogemeenten subsidiëren gezamenlijk deze organisaties in het kader van de Wmo. Uit de gesprekken voorafgaande aan de eerste subsidiebeschikking in 2007 is gebleken dat de instellingen wat ons betreft te duur zijn voor de activiteiten die zij doen. Daarom zijn namens alle gemeenten prestatieafspraken vastgelegd in de nieuwe subsidiebeschikkingen. Het komt erop neer dat de instellingen meer moeten doen voor de subsidie die zij ontvangen en dat zij hun activiteiten meer evenredig moeten verdelen over de grote en kleine gemeenten in Zaanstreek/Waterland.

Per kwartaal worden de prestaties van deze instellingen gemonitord door middel van cijfermatige en inhoudelijke verantwoordingen van de instellingen en gesprekken hiermee door de betrokken ambtenaren.

Voor de toekomst zal uitgangspunt zijn dat een Centrum Mantelzorg optreedt als coördinerende en ondersteunende instelling voor alle mantelzorgondersteunende activiteiten, zowel lokaal als regionaal gevestigde organisaties. De regiogemeenten zijn nu bezig om het Centrum Mantelzorg te versterken, zodat zij in de toekomst deze rol zou kunnen vervullen. Zes gemeenten hebben met dit doel een subsidie aangevraagd bij de provincie Noord-Holland. Het Centrum Mantelzorg krijgt hiermee de opdracht om het aanbod van mantelzorgondersteuning in deze gemeenten in kaart te brengen en er samenhang in aan te brengen. Tegelijkertijd krijgt het centrum de opdracht om herkenning en erkenning van mantelzorgers te stimuleren (veel communicatie dus) en hen bekend te maken met het aanbod aan mantelzorgondersteuning, met name respijtvorzieningen, overname van regeltaken en individuele emotionele steun.

6. Voorgestelde beleidsmaatregelen

De gemeenten Landsmeer en Oostzaan willen met hun mantelzorgbeleid bereiken dat vooral de groep zwaar belaste groep mantelzorgers minder wordt belast, waarbij tevens aandacht wordt besteed aan jonge mantelzorgers. Dat willen zij gaan doen door middel van de volgende beleidsmaatregelen:

1. We zetten in op voorlichting:

- a. Erkenning en herkenning van mantelzorgers door bekendheid te geven aan het begrip mantelzorg door middel van publiciteit over dit begrip en het belangrijke werk van mantelzorgers. Mede in het kader van de pilot Wonen, Welzijn en Zorg aan de Waterkant zal meer bekendheid worden gegeven aan het begrip mantelzorger door middel van publiciteit en activiteiten.
- b. De meeste mantelzorgers weten niet dat er ondersteuningsvormen voor hen bestaan en al helemaal niet waar zij dan terecht kunnen. Daarom zal meer bekendheid worden gegeven aan de werkzaamheden van het Centrum Mantelzorg en mogelijke ondersteuningsvormen, zoals vrijwillige thuiszorg en het mentorproject van de SMD. De bekendheid aan ondersteuningsvormen zal onder meer worden vergroot via een jaarlijkse mantelzorgsalon (verwenmiddag voor mantelzorgers). De mantelzorgsalon geeft tevens een mogelijkheid tot lotgenotencontact. Daarnaast kunnen mantelzorgers maandelijks een mantelzorgsalon bezoeken in Zaanstad en Purmerend.

2. We ontwikkelen een samenhangend aanbod mantelzorgondersteuning:

In 2008 gaan we, met ondersteuning van een subsidie in het kader van de provinciale deelverordening Mantelzorg, werken aan de ontwikkeling van een samenhangend aanbod aan mantelzorgondersteunende voorzieningen. Dit doen wij op vraaggerichte wijze. We monitoren welke vragen om ondersteuning er binnenkomen bij het Informatie- en Serviceloket/Wonen Plus in Oostzaan en bij het Dienstencentrum Landsmeer.

Tevens wordt nader in kaart gebracht welke respijtzorgvoorzieningen er in onze gemeenten en in de regio zijn. Wanneer zaken ontbreken waar behoefte aan is, dan wordt dit aangevuld. Waar geen behoefte aan is, wordt beëindigd.

3. We scherpen de afspraken aan met de bestaande ex-CVTM-instellingen, indien nodig worden subsidies beëindigd:
 - a. De regionale instellingen Eveen Steunpunt Mantelzorg en Odion worden voor hun projecten nog samen met de regiogemeenten gesubsidieerd, echter hun activiteiten moeten vanaf 2008 passen in het lokale mantelzorgbeleid van onze gemeenten en zij dienen ook voldoende aandacht te besteden aan de kleine gemeenten. Het Steunpunt Mantelzorg wordt gesubsidieerd met een bedrag per inwoner, evenals de instelling voor verstandelijk gehandicapten Odion. Op basis van uitspraken van de gemeenteraad van Zaanstad wordt het Steunpunt Mantelzorg overigens omgevormd tot een Centrum Mantelzorg. De verwachting is dat ook Purmerend in deze ontwikkeling mee zal gaan, hetgeen voor alle gemeenten betekent dat het Steunpunt Mantelzorg als Centrum Mantelzorg een meer onafhankelijke positie zal gaan innemen.
 - b. De SMDZW wordt door die gemeenten gesubsidieerd, waar al maatjeskoppelingen plaatsvinden. De subsidie is een prijs per koppeling. In Oostzaan en in Landsmeer hebben nog geen koppelingen plaatsgevonden. Wel is er voor 2008 met Oostzaan een proef afgesproken voor maximaal 5 koppelingen, waarbij met name aandacht dient te zijn voor psychiatrisch patiënten.
4. Tevens vormen we bestaande structuren om en gaan nieuwe allianties aan op grond van het huidig al voortschrijdend inzicht en de conclusies van het provinciale project mantelzorgondersteuning:
 - a. Voor de toekomst zal uitgangspunt zijn dat het Centrum Mantelzorg optreedt als coördinerende instelling voor mantelzorgondersteunende activiteiten.
 - b. Mantelzorgondersteuning voor psychiatrisch patiënten wordt versterkt. De subsidieaanvraag van GGZ Dijk en Duin voor de ondersteuning van familie van psychiatrisch patiënten wordt gehonoreerd.
5. De financiële dekking bestaat uit een deel van het integratiebudget Wmo, de daarna overgehevelde en eventueel nog over te heven budgetten vanuit het ministerie van VWS en de ambtelijke uren. De financiële dekking van de hier genoemde beleidsmaatregelen wordt gevonden in:
 - a. het begrote Wmo budget voor prestatieveld 4, mantelzorgondersteuning,
 - b. de provinciale subsidie, deelverordening Mantelzorg
 - c. de pilot WWZ
 - d. het eenmalige budget op grond van de Ministeriële regeling Mantelzorgondersteuning

Voor Landsmeer is een totaal financieel budget beschikbaar van € 60.475 voor 2008, met inbegrip van de provinciale subsidie. Wij stellen voor om daarna een structureel budget beschikbaar te stellen van € 30.000 per jaar.

Voor Oostzaan is dat € 64.500 voor 2008, wij stellen voor daarna ook voor Oostzaan € 30.000 structureel per jaar beschikbaar te stellen.

In het uitvoeringsprogramma Wmo Oostzaan zijn er 120 ambtelijke uren per jaar beschikbaar gesteld. In Landsmeer zijn de uren voor mantelzorg onderdeel van het Wmo afdelingsplan.

6. Mantelzorgondersteuning is onderdeel van integraal beleid van de hele gemeente:
Wij stellen u voor in het kader van het beleid volkshuisvesting en ruimtelijke ordening te onderzoeken wat de mogelijkheden zijn voor mantelzorg- of kangoeroewoningen in het landelijk gebied, zodat mantelzorgers dicht bij de veelal oudere verzorgden kunnen wonen of anderzijds de verzorgde op het erf van de kinderen kan wonen. Wij stellen voor dat de betreffende afdelingen van beide gemeenten dit ter hand nemen.

7. Financiële kaders

In 2007 zou op grond van de landelijke Regeling ondersteuning mantelzorgers € 250 per mantelzorger via de Belastingdienst worden uitgekeerd aan zwaar belaste mantelzorgers na indicatie door het CIZ. Van de verwachte 200.000 aanvragen zijn er slechts € 40.000 gedaan. Het ministerie van VWS heeft nu met de VNG en belangenorganisatie MEZZO een convenant ondertekend, waarin men heeft afgesproken om het resterende geld eenmalig aan de gemeenten uit te keren ten behoeve van de stimulering van lokale mantelzorgondersteuning. Dit geld staat als inkomstenpost weergegeven in onderstaande begrotingen.

Totaal beschikbare bedragen Oostzaan in 2008:

Inkomsten

Begroting 2008	€ 22.000
Provinciale bijdrage project Mantelzorgondersteuning	€ 25.000
Extra incidentele middelen convenant VWS, VNG en MEZZO	€ 14.500
Pilot WWZ	<u>€ 3.000</u>
Totaal inkomsten	€ 64.500

Uitgaven

Subsidie Centrum Mantelzorg	€ 9.544
Subsidie Odion	€ 3.390
Proef maatjesproject SMDZW 5 koppelingen x € 1.700	€ 8.500
Subsidie GGZ Dijk en Duin	€ 545
Provinciaal project Mantelzorgondersteuning	<u>€ 42.521</u>
Totaal uitgaven	€ 64.500

Totaal beschikbare bedragen Landsmeer in 2008:

Inkomsten

Begroting 2008	€ 15.063
Provinciale bijdrage project Mantelzorgondersteuning	€ 25.000
Extra incidentele middelen convenant VWS, VNG en MEZZO	€ 17.412
Pilot WWZ	<u>€ 3.000</u>
Totaal inkomsten	€ 60.475

Uitgaven

Subsidie Centrum Mantelzorg	€ 10.659
Subsidie Odion	€ 3.794
Subsidie GGZ Dijk en Duin	€ 610
Provinciaal project Mantelzorgondersteuning	<u>€ 45.412</u>
Totaal uitgaven	€ 60.475

Wij stellen u voor het dan bereikte basispakket mantelzorgondersteuning na 1 mei 2009 voor beide gemeenten in stand te houden met een jaarlijkse bijdrage van € 30.000 per gemeente, dekking uit het Wmo integratiebudget.

De lokale mantelzorgactiviteiten zijn hier niet genoemd, aangezien de subsidies voor deze voorzieningen vallen onder het budget Wmo collectieve voorzieningen (prestatieveld 5). Tevens omdat dit reguliere subsidies zijn binnen de gemeentelijke begroting.

8. Tijdpad

Van 1 januari 2008 tot 1 mei 2009 zal het beleid Mantelzorgondersteuning aan de Waterkant worden geïmplementeerd via het mede door de provincie Noord-Holland gesubsidieerde project Mantelzorgondersteuning in de gemeenten Wormerland, Oostzaan en Landsmeer, waarbij het Centrum Mantelzorg opdrachtnemer is.

Er wordt ingezet op een communicatietraject voor de herkenning en erkenning van mantelzorgers. Ook wordt de coördinerende en ondersteunende rol van het steunpunt ten opzichte van de lokale organisaties hiermee versterkt met het doel om te komen tot een samenhangend aanbod van mantelzorgondersteuning in alledrie de gemeenten.

Na realisatie in 2009 worden het gerealiseerde aanbod en lokale initiatieven in stand gehouden via subsidiëring met prestatieafspraken op grond van deze nota.

Samengevat:

Actie	Planning	Door wie	Totale uitgaven
Provinciale project mantelzorgondersteuning (ontwikkeling vraaggericht en samenhangend aanbod)	1/1/08 - 1/5/09	Gemeenten en Centrum Mantelzorg	€ 86.933
Subsidiëring instellingen	2008	Gemeenten	€ 37.042
In stand houding regionaal en lokaal aanbod o.b.v. prestatieafspraken	2009 e.v.	Gemeenten	€ 60.000

DEEL 2

Hoofdstuk 1. Zicht op Mantelzorg

1.1. Inleiding

Zorgen voor een ander, omdat iemand in onze omgeving voor een kortere of langere tijd ziek is doen we allemaal wel een keer. Toch zal voor velen die deze notitie lezen ‘mantelzorg’ en onbekend begrip zijn. Wat is mantelzorg? Wat is het verschil tussen het zorgen voor mijn moeder en het zorgen voor een ander als vrijwilliger bij De Zonnebloem? Hoeveel mantelzorgers zijn er dan in onze gemeente en wie zijn ze? Met welke problemen hebben ze te maken en hoe zal zich dit ontwikkelen in de komende tijd? En tot slot op welke manier raken de problemen van de mantelzorg aan de taken van de gemeente? Al deze vragen zullen in dit eerste hoofdstuk aan de orde komen. Kortweg: In hoofdstuk 1 maakt u kennis met de mantelzorg.

1.2. Definitie van mantelzorg

1.2.1. Begrippenkader mantelzorg en vrijwilligerszorg.

Terminologie

In het beleidsveld wordt aangedrongen op eenduidigheid in begrippen als mantelzorger, zorgvrijwilliger en vrijwilliger. Daarnaast duiken begrippen op als “gebruikelijke zorg” en “respijtzorg”. In deze notitie gebruiken we de terminologie die door het ministerie van VWS en/of landelijke organisaties* wordt gehanteerd. Resultaten van diverse onderzoeken kunnen van elkaar afwijken omdat definities van het begrip mantelzorger iets anders worden omschreven.

Mantelzorg

Onder mantelzorg wordt hier verstaan de langdurige zorg die niet in het kader van een hulpverlenend beroep wordt geboden aan een hulpbehoevende door personen uit diens directe omgeving, waarbij zorgverlening rechtstreeks voortvloeit uit de bestaande sociale relatie (familie, vrienden etc.). Mantelzorg overkomt je en je kunt je er normaal gesproken niet of nauwelijks aan onttrekken. Hoewel er van dwang in de strikte betekenis van het woord geen sprake is, is er ondanks de liefde waarmee deze zorg wordt geboden, wel degelijk sprake van een erg grote druk van de omstandigheden (Nationale Raad voor de Volksgezondheid).

Vrijwilligerszorg/vrijwilligers in de zorg

Daaronder wordt verstaan de praktische, sociale en emotionele ondersteuning door vrijwilligers gedurende een relatief lange periode van mensen met een langdurige ziekte of handicap en van hun naasten. Bij vrijwilligerszorg is er geen sprake van een naaste die tot hetzelfde sociale netwerk behoort. Eigen verantwoordelijkheid is hier dan ook op een andere wijze aan de orde. Deze zorg wordt onbetaald en onverplicht verricht, al dan niet in aanvulling op professionele zorg. Vrijwilligerszorg vindt vaak in een georganiseerd verband plaats.

In Oostzaan wordt deze zorg onder meer verleend door de Stichting Hulpdienst Oostzaan. In Landsmeer vindt veel vrijwilligerszorg plaats vanuit het Dienstencentrum Landsmeer. In beide gemeenten vindt vrijwilligerszorg plaats vanuit de Stichting Maatschappelijke Dienstverlening Zaanstreek Waterland in de vorm van het maatjesproject, het project Vrijwilligers in de Zorg wordt georganiseerd vanuit de stichting Odion voor verstandelijk gehandicapten en vanuit het Centrum Mantelzorg zijn vrijwilligers werkzaam, die bijvoorbeeld ondersteuning bieden bij ernstig zieke patiënten. Via de beide WonenPlus projecten vindt ook vrijwilligerszorg plaats in de vorm van huisbezoeken, klusjes in en om het huis, boodschappendienst etc.

1.3. Mantelzorg en vrijwilligerswerk

1.3.1. Mantelzorg en vrijwilligerswerk.

Tussen het werk van vrijwilligers en mantelzorgers zijn een aantal duidelijke verschillen, die in het onderstaande overzicht op een rijtje zijn gezet.

Vrijwilligerswerk	Mantelzorg
Vrijwilligers verrichten werkzaamheden in enig georganiseerd verband, onverplicht en onbetaald ten behoeve van anderen.	Mantelzorg vloeit rechtstreeks voort uit de relatie en is ongeorganiseerd.
Voor vrijwilligerswerk kies je bewust.	Mantelzorg overkomt je, je rolt er in.
Als vrijwilliger kun je zelf bepalen hoeveel tijd je erin wilt steken, een vrijwilliger kan afhaken als de zorgbehoevende "lastiger" wordt.	Mantelzorg houdt nooit op, je loopt soms 24 uur per dag.
Een vrijwilliger kan zelf de aard van het werk bepalen	Een mantelzorger moet alles doen, ook dat wat hem niet ligt.
Vrijwillige zorg betreft iemand buiten de familierelaties.	Mantelzorg betreft iemand uit de familiekring of intieme vrienden.
Vrijwilligerswerk wordt als ontspanning ervaren	Door mantelzorg loop je gevaar voor psychische en lichamelijke overbelasting.
Door vrijwilligerswerk breid je je contacten uit	Mantelzorgers beperkt je in het onderhouden van contacten.
Vrijwilligers kunnen zich vaak gewaardeerd voelen, wat terecht is.	Mantelzorgers voelen zich vaak ondergewaardeerd en worden dat ook, wat onterecht is.
Vrijwilligerswerk wordt "mooi" gevonden	Mantelzorg wordt vanzelfsprekend gevonden.
Vrijwilligers krijgen vaak een training en hebben onderling contact	Mantelzorgers krijgen geen feedback.

1.3.2. Verhouding tussen mantelzorg, vrijwillige zorg en professionele zorg

Vrijwilligers nemen een positie in tussen de professionele hulpverleners en de mantelzorgers. Zij worden soms ingezet om (tijdelijk) mantelzorgers te vervangen (respijtzorg) of om de zorglast van de mantelzorger te verlichten.

Taken van de mantelzorger kunnen dan door de vrijwilligers worden gedaan of worden aangevuld, bijvoorbeeld meegaan naar een doktersbezoek, een boodschap doen of een wandeling maken met de cliënt. Vrijwilligers kunnen echter ook de professionele zorgverleners ondersteunen, door bijvoorbeeld op bepaalde dagen de avondverzorging van de thuiszorg over te nemen. Vrijwilligers hebben een eigen plek in de zorgdriehoek: tussen de professionele zorgverleners en de mantelzorger in. Vrijwilligerswerkbeleid dat gericht is op het versterken van het vrijwilligerswerk in het algemeen, is daarom ook van betekenis voor mantelzorgers.

1.4. Mantelzorg in cijfers

1.4.1. Mantelzorg in cijfers

In Nederland zorgen jaarlijks miljoenen mensen voor zieke of gehandicapte familieleden en bekenden. Dat varieert van lichte hulp tot zware zorg waar mensen een dagtaak aan hebben. Soms gedurende een korte periode, soms jaren achtereen. Zorgen voor elkaar zien veel mensen als iets vanzelfsprekends. Dat is nog steeds zo. Wel leiden diverse maatschappelijke en politieke ontwikkelingen- vergrijzing, vermaatschappelijking van de zorg, bezuinigingen en wachtlijsten in de professionele gezondheidszorg, toenemende geografische spreiding van mensen, stijgende arbeidsparticipatie van vrouwen ertoe dat in de samenleving mantelzorgers steeds meer erkenning krijgen als een groep die zelf ook financiële, praktische of emotionele ondersteuning nodig heeft.

Mantelzorgers vormen een belangrijk fundament van de zorg- en welzijnswereld. Ongeveer 80% van de zorg in Nederland wordt verleend door mantelzorgers. Als de inzet van mantelzorgers gekapitaliseerd zou worden dan besparen zij de gezondheidszorg en welzijnssector ongeveer 7 miljard euro. Mantelzorg kent verschillende definities, al naar gelang de zwaarte van de zorg die men daartoe rekent. Volgens het SCP helpen jaarlijks 3,7 miljoen Nederlanders van 18 jaar of ouder hun familieleden of goede bekenden die vanwege gezondheidsproblemenondersteuning nodig hebben. Dat wil zeggen dat 30% van de bevolking van 18 jaar en ouder mantelzorg geeft. In een beperktere (zwaardere) definitie van mantelzorg gaat het SCP uit van zorg die langer dan drie maanden en meer dan acht uur per week wordt gegeven. Deze vorm van mantelzorg wordt in Nederland door zo'n 750.000 mensen verleend, oftewel 6% van de bevolking van 18 jaar of ouder.

Tabel 1: Aantal mensen (absoluut en procentueel) dat tussen april 2003 en april 2004 mantelzorg verleende (in totaal en zware zorg, Nederland)

	Totaal		Zwaar	
	Aantal	%	Aantal	%
Nederland (2001)	3.750.000	30	750.000	6

In bijlage 1 vindt u een schatting van het aantal mantelzorgers en de vraag naar mantelzorg in Oostzaan en in Landsmeer. Het blijft hier bij een raming, aangezien mantelzorgers, door de aard van dit werk, niet geregistreerd zijn.

1.4.2. Belasting van mantelzorgers

Het Sociaal Cultureel Planbureau onderzocht de belasting. Hieruit blijkt dat 7%, dat wil zeggen 150.000 tot 200.000 mantelzorgers, zeer zwaar tot overbelast zijn. Bijna de helft van alle mantelzorgers helpt meer dan één zorgbehoevende. De meeste mantelzorgers zijn uitwonende kinderen (45%) die voor (schoon)ouders zorgen.

De ervaren belasting neemt toe naarmate de sociale afstand tussen hulpgever en hulpvrager kleiner is en is vooral groot bij gebrek aan alternatieve hulp. Uit eerder onderzoek onder 950 mantelzorgers door MTA/RIVM blijkt dat volgens een objectieve maatstaf twee op de drie mantelzorgers zelfs aanzienlijk belast is.

1.5. (Achtergrond)kenmerken van mantelzorgers ofwel wie zijn de mantelzorgers?

1.5.1. Kenmerken van mantelzorgers ofwel wie zijn de mantelzorgers?

De meeste mantelzorgers zijn vrouw en de grootste groep bevindt zich in de leeftijdscategorie 30–64 jaar. Van de vrouwen tussen de 50 en 64 jaar verleent 41% mantelzorg.

Uit onderzoek van het PON, het provinciale ondersteuningsinstituut in Noord-Brabant blijkt dat lageropgeleiden (niveau LBO/mavo) vaker mantelzorg verlenen dan hoger opgeleiden en dat het vooral mensen met een kleinere baan – tot 32 uur – en gedeeltelijk arbeidsongeschikten zijn die zorgen voor een naaste. Studenten en mensen die (bijna) fulltime werken verlenen juist weer minder mantelzorg. Dit komt overeen met wat landelijk uit onderzoek naar voren komt. Het SCP (2005) stelt dat de samenstelling van de groep mantelzorgers de laatste jaren veranderd is. Onder de helpers is het aantal werkenden gestegen van 37% in 1991 naar 50% in 2003. Dit betekent dat steeds meer mensen arbeid en zorg combineren. Mensen op het platteland verlenen meer mantelzorg dan in de steden. Die indruk bestaat ook in Landsmeer en Oostzaan. De verschillen zijn echter klein. Dat betekent dat het traditionele beeld dat op het platteland mensen veel meer voor elkaar zorgen dan in de stad, beperkt waar is. Uit het sociale-participatie onderzoek van het PON (2004) blijkt dat de meeste mantelzorg aan (schoon)ouders wordt verleend, gevolgd door hulp aan burens en vrienden.

Tabel 2: Relatie tussen mantelzorg en hulpbehoevende, 2004, in procenten

Personen aan wie mantelzorg wordt verleend	%
Partner of kind	17
(Schoon)ouders	47
Broers/zussen of andere (schoon)familieleden	19
Buren, vrienden of bekenden	33

Bron: PON (Bosch en Van Daal, 2004)

Ook uit landelijk onderzoek komt naar voren dat meer mensen de afgelopen jaren hulp zijn gaan geven aan vrienden en kennissen. Dat past wel in het beeld van het toenemende belang van vrienden in het sociale netwerk ten opzichte van – traditioneel – het eigen gezin. Hoewel de meeste personen mantelzorg verlenen aan (schoon)ouders, geven mantelzorgers in tijd uitgedrukt de meeste zorg aan partner of kinderen. 20% van de mantelzorgers verleent dagelijks zorg, 70% van hen doet dat 1 tot 4 uur per dag, de overigen nog langer. De meeste mantelzorgers zorgen meer dan 3 maanden voor een naaste. Een minderheid (7%) doet dit korter dan 3 maanden. Meer dan één derde (36%) van de mantelzorgers zorgt meer dan 5 jaar voor een zorgbehoevende.

1.5.2. Motieven van mantelzorgers

Om als mantelzorg of vrijwilliger goed te kunnen functioneren is motivatie een belangrijke bevorderende of belemmerende factor. Over het algemeen zijn mantelzorgers positief over het geven van zorg. Uit onderzoek van MTA en RIVM blijkt dat de helft van de mantelzorgers aangeeft hun taak niet te willen overdragen aan een andere vrijwilliger of professionele zorgverlener. Ruim driekwart van de mantelzorgers ervaart voldoening in het geven van mantelzorg. Andere motieven zijn: liefde en genegenheid (32%), vanzelfsprekendheid (32%) en plichtsbesef (13%). In het SCP rapport Kijk op informele zorg wordt gesteld dat van de hulp die gegeven wordt een tweezijdig beeld bestaat, namelijk vanzelfsprekend en problematisch tegelijk. Naast vanzelfsprekendheid en motieven als liefde, genegenheid, plichtsbesef en wederkerigheid, zijn er namelijk problemen, zoals overbelasting, sociaal isolement en financiële lasten die de positieve kanten sterk overschaduwden. Er zijn soms ook dwingende omstandigheden om te helpen. Zo blijkt dat een kwart van de respondenten zegt te helpen om te huisopname van de hulpbehoevende te voorkomen en 8% helpt omdat er geen alternatief is.

1.5. Mantelzorg vooral emotioneel en praktisch van karakter

De hulp die mantelzorgers geven bestaat vooral uit emotionele ondersteuning, op de tweede plaats gevolgd door huishoudelijke hulp en materiële ondersteuning zoals vervoer, administratie en dergelijke. Bijna een kwart van de mantelzorgers geeft aan (ook) persoonlijke verzorging te verlenen zoals wassen en eten geven.

Tabel 3: Aard van de zorg, 2004, in procenten

Aard van de zorg	
Huishoudelijke hulp (schoonmaken, boodschappen doen, de was doen en dergelijke)	49
Persoonlijke verzorging (wassen, eten geven etc.)	23
Materiële ondersteuning (vervoer, administratie etc.)	46
Emotionele ondersteuning (troosten etc.)	65
Anders	18

Bron PON (Bosch en Van Daal, 2004)

Gemiddeld verleent de helft van de mantelzorgers huishoudelijke hulp. Dat is veel, aangezien (geïndiceerde) huishoudelijke hulp op dit moment nog gefinancierd wordt door de AWBZ. Blijkbaar blijven mensen elkaar toch helpen in het huishouden. In het kader van de Wmo zullen we hier rekening mee moeten houden.

1.6. Met welke problemen kampen mantelzorgers?

1.6.1. Met welke problemen kampen mantelzorgers?

Overbelasting

Onder 'overbelasting' wordt de situatie verstaan waarbij de draaglast hoger is dan de draagkracht. De 'draaglast' is dan wat iemand psychisch en/of fysiek aankan. Overbelasting is niet helemaal te meten aan objectieve maatstaven. Er zijn ook subjectieve factoren, zoals hoe mantelzorgers een zorgsituatie beoordelen, die van invloed zijn. Zwaar belast zijn vooral mantelzorgers die meer dan 17 uur per week hulp geven (46%).

Ontspoorde zorg

Overbelasting kan leiden tot ontspoorde zorg, dat is mantelzorg die omslaat in verkeerde zorg met schadelijke gevolgen (mishandeling en verwaarlozing) voor de hulpbehoevende. Ontspoorde zorg is een vorm van mishandeling, die niet uit wraakzuchtige motieven voortkomt, maar uit onkunde, onmacht, frustratie, onwetendheid of overbelasting. Hierbij is niet altijd duidelijk wie de dader en wie het slachtoffer is en wanneer een normale zorgrelatie is overgegaan in mishandeling. Er is geen sprake van opzet en beide partijen zouden het graag anders zien. Het NIZW voerde een verkennend onderzoek uit onder 68 professionals die werkzaam zijn bij steunpunten mantelzorg, RIO's, RIAGG's, thuiszorginstellingen, GGD's en algemeen maatschappelijk werk. Eén van de knelpunten is dat mantelzorgers te lang wachten met het inschakelen van de professionele zorg.

De (ontoereikende) situatie in de professionele zorg en de isolatie van de mantelzorg (het gevoel er alleen voor te staan) worden het meest als omstandigheid genoemd waardoor zorg kan ontsporen.

Ook zeggen respondenten dat het vaak om mantelzorgers gaat die niet bewust voor hun zorgtaken gekozen hebben, maar zich ertoe gedwongen voelen of het als een plicht ervaren. Het blijkt dat ongeveer een derde deel van de mantelzorgers van demente ouderen zich schuldig maakt aan een vorm van ouderenmishandeling. Maar ook beroepskrachten maken zich schuldig aan mishandeling. Ouderenmishandeling zal naar verwachting naarmate de vergrijzing toeneemt en ouderen langer thuisblijven wonen toenemen. Recent is voor de bestrijding van ouderenmishandeling weer nieuwe aandacht gevraagd aan gemeenten en lokale organisaties die met ouderen te maken hebben, zoals GGD's en GGZ-instellingen, thuiszorgorganisaties, huisartsen en steunpunten Mantelzorg. Er is tevens een meldpunt Ouderenmishandeling ingesteld. Op dit moment is een campagne gaande om ouderenmishandeling op de gemeentelijke politieke agenda te krijgen. Streven is dat eind 2007 90% van de gemeenten een informatiepunt ouderenmishandeling hebben gerealiseerd.

Ook in Oostzaan is ouderenmishandeling geen onbekend verschijnsel. Bij het Informatie- en Serviceloket Zorg en Welzijn is in 2004 in ieder geval één casus gemeld en goed opgevangen via de stichting Maatschappelijke Dienstverlening. In kleine gemeenten vraagt dit probleem dus ook om aandacht.

Gezondheidsproblemen

Overbelasting kan ook leiden tot gezondheidsklachten bij de mantelzorger. Dat kunnen lichamelijke, psychische klachten en gedragsmatige klachten zijn. Mantelzorgers hebben over het algemeen een goede gezondheid, maar een kleine groep heeft toch grote problemen. Zo heeft bijvoorbeeld ruim 40% van de mantelzorgers die een naaste met een ernstige vorm van dementie helpen zelf last van lichamelijke of mentale klachten. Het verzorgen van een dementerende is zwaar en heeft impact op het psychische, en sociale welzijn van mantelzorgers: depressie, burnout en stress komen voor. Medicatie-inname ligt drie- tot vier maal hoger en doktersbezoeken zijn drie keer hoger vergeleken met leeftijdsgenoten. Vooral partners (46%) – met name vrouwelijke partners – hebben vaker klachten.

Tijdsproblemen

Ruim vier op de vijf mantelzorgers (83%) kampt in de periode dat de hulpbehoefte het grootst is met één of meer tijdsproblemen. Dit komt bijvoorbeeld ook tot uiting in moeite met regelen van het eigen huishouden, minder ontspanning, niet loskomen van de zorg of tekortschieten in het werk.

Financiële belasting

In financieel opzicht maken familieleden extra kosten (reiskosten, telefoonkosten en huishoudkosten) en voor een kwart van hen levert dat ook financiële problemen op. In totaal heeft 72% van de mantelzorgers extra uitgaven. Bij de meeste mantelzorgers gaat het om een bedrag van minder dan 230 euro per maand. Soms kan dit echter oplopen tot meer dan 460 euro per maand. Duurt de zorgperiode langer, dan nemen ook de extra uitgaven toe. De uitgaven zijn het hoogst wanneer de hulpbehoevende bij de mantelzorger in huis of bij vrienden woont. Verder komen de extra uitgaven per zorgsituatie heel verschillend tot stand.

Volgens het SCP derfden mantelzorgers met betaalde arbeid in 2001 € 45 miljard aan inkomsten. Als alle mantelzorg betaald zou worden, zou dat een kostenpost van 4,2 tot 7 miljard euro per jaar betekenen. Behalve deze kosten derven mantelzorgers looninkomsten. Sommige werkende mantelzorgers verliezen jaarlijks 7000 euro per jaar aan inkomsten.

In hoeverre ontvangen mantelzorgers compensatie voor extra uitgaven en van wie? Via de volgende kanalen ontvangen mantelzorgers compensatie:

- *de hulpbehoevende*: uit eigen zak of via een persoonsgebonden budget.
- *fiscale compensatie via inkomstenbelasting*: inwonende mantelzorgers kunnen bepaalde kosten als buitengewone lasten opvoeren bij de opgave inkomstenbelasting. Deze fiscale compensatie kende in 2001 een inkomensafhankelijke drempel van 11,2% van het verzamelinkomen. Recent is er een jaarlijkse vergoeding van € 250 ingesteld door de minister van VWS, die door mantelzorgers, niet alleen inwonende, via de belastingdienst kan worden aangevraagd. De belastingdienst zal dit bedrag voor het eerst uitkeren op 10 november 2007 (Dag van de Mantelzorg). In dit geval moet het CIZ een bewijsstuk afgeven dat de mantelzorger langer dan 8 uur per week mantelzorg verleent. Slechts één mantelzorger per verzorgde kan hiervoor een aanvraag doen.
- *de bijzondere bijstand*: de bijzondere bijstand maakt deel uit van de wet Werk en Bijstand en is het vangnet van de sociale zekerheid. Bijzondere bijstand geldt voor bijzondere omstandigheden die in individuele gevallen tot noodzakelijke kosten leiden waarin de algemene bijstand niet voorziet en de draagkracht geheel of gedeeltelijk te boven gaat. Van de mantelzorgers die extra uitgaven hadden ontving 87% geen vergoeding en 13% wel.

Uit recent onderzoek van ITS blijkt dat tweederde van de PGB houders, al dan niet gecombineerd met professionele zorg of onbetaalde mantelzorg, mantelzorg inkoop. In 18% is sprake van monetaarisering, omdat in die gevallen onbetaalde mantelzorg volledig vervangen is door betaalde mantelzorg na toekenning van een PGB, dus eigenlijk kunnen we hier niet meer spreken van mantelzorg, het is gewoon betaalde zorg geworden.

Sociaal isolement

Mantelzorgers kampen soms met sociaal isolement. Dat geldt bijvoorbeeld voor degenen die een dementerende verzorgen. Gemiddeld besteedt de centrale mantelzorger (meestal de partner) 17 uur per etmaal aan de totale zorg die nodig is voor een dementerende. Het overgrote deel van de dementiepatiënten wordt verzorgd door mantelzorg en thuiszorg, ongeveer 35% is opgenomen. Mantelzorg aan een dementerende is een dagelijkse, lichamelijk en emotioneel zware en vaak langdurige opgave. Het tekort aan professionele zorg en aan plaatsen in zorginstellingen zijn factoren die sociaal isolement bevorderen. Er zijn echter ook succesvolle ondersteuningsmogelijkheden, zoals de Alzheimer-café's en de ontmoetingscentra voor mensen met dementie en hun verzorgers, die sociaal isolement kunnen verminderen.

Sandwichgeneratie

Een groeiende risicogroep voor overbelasting vormt de zogenaamde sandwichgeneratie. Het gaat hier om ongeveer 13% (vrouwen van 45–55 jaar) van alle mantelzorgers. Dat is de groep moeders die relatief laat kinderen krijgt. Momenteel krijgen vrouwen gemiddeld op hun 29,1 jaar hun eerste kind. Een 40-jarige vrouw heeft gemiddeld 1,75 kinderen, voor een groot deel in de leeftijd van 10 jaar of jonger en (schoon)ouders van vaak 70 jaar en ouder. Voor 'oudere moeders en vaders' neemt de kans toe op een verdubbeling van de verzorgingstaak (sandwichgeneratie): zowel het eigen gezin runnen als voor de (schoon)ouders zorgen.

Kleinere gezinssamenstelling

Voorals de hulpbehoevende ouders met weinig kinderen vormen een kwetsbare groep, omdat de zorg onder minder mensen kan worden verdeeld en het risico op overbelasting groter is. Aangezien het gemiddeld aantal kinderen per gezin afneemt, zal dit risico in de toekomst dus groter worden.

Combinatie arbeid en zorg

Steeds vaker combineren mantelzorgers hun zorgtaken met een betaalde baan en dan is er sprake van dubbele belasting. Toename van deelname aan de arbeidsmarkt door vrouwen heeft niet geleid tot de verwachte afname van het aantal beschikbare mantelzorgers of vrijwilligers behalve dan in de leeftijdsgroep 18–34 jarigen (zie hoofdstuk 2). De combinatie van arbeid en zorg leidt soms wel tot overbelasting bij de mantelzorgers. De combinatie betaalde arbeid en zorg valt 31% daarvan tegen, bij 9% wordt de combinatie als te zwaar ervaren. Dat laatste betreft vooral vrouwen die hun partner verzorgen, persoonlijke en psychosociale zorg geven en dat intensief doen. Het blijkt vaak moeilijk om medewerking te krijgen van werkgevers, bijvoorbeeld door flexibele werktijden of verlofregelingen. Verlofregelingen zijn niet altijd goed bekend, niet bij de werkgever, noch bij de bedrijfsarts of de werknemer. Ook worden ze niet altijd benut als ze wel bekend zijn.

Recent is er een nieuwe verlofregeling gekomen, maar vooral op de lange termijn mantelzorg geven, langer dan 3 á 4 maanden, is tot op heden moeilijk te combineren met werk. Als de zorg meer vraagt, neemt het ziekteverzuim toe. Praktijk is ook dat mantelzorgers zich eerder ziek melden of een vrije dag opnemen dan dat ze gebruik maken van een verlofregeling. Dit hangt naar alle waarschijnlijkheid samen met het feit dat ziekmelding financieel gunstiger is dan een verlofregeling.

Verlofregelingen alleen werken niet. Er is vooral ook een cultuuromslag bij werkgevers, maar ook bij werknemers nodig. Werknemers vinden het lastig om het aan te kaarten bij hun werkgever en benutten te weinig de verlofmogelijkheden die er zijn. Bij werkgevers ontbreekt vaak nog een mantelzorgvriendelijk beleid. Een meer principiële vraag is of de erkenning voor mantelzorg verlenen binnen de werksituatie algemeen of individueel geregeld moet worden. Er zijn te weinig mogelijkheden voor parttime werken in combinatie met zorgen, anderzijds valt er ook iets te zeggen voor individuele regelingen met de werkgever (maatwerk). Het verlenen van mantelzorg en betaalde arbeid verrichten kunnen elkaar negatief beïnvloeden.

Betaald werk verrichten betekent echter niet dat mantelzorg verlenen onmogelijk is, maar het beperkt wel de hoeveelheid mantelzorg die geleverd kan worden. Omgekeerd heeft mantelzorg verlenen ook een negatieve invloed op de hoeveelheid betaalde arbeid die verricht kan worden. Combinatie van taken is belangrijk, zodat de mantelzorger sociale contacten en werkcontacten buiten de zorgsituatie niet verliest. Betaald werk naast mantelzorg verlenen blijkt een belangrijke overlevingsstrategie. Het voorkomt ook overbelasting omdat werken buiten de deur sociaal isolement voorkomt. Betaald werken heeft ook een therapeutisch effect (ontlading) op de belasting van de mantelzorger. Met de toename van de arbeidsparticipatie van vrouwen en van oudere werknemers zullen betere regelingen nodig zijn om arbeid en zorg te combineren. Uitval en overbelasting worden onvoldoende voorkomen. Ook bestaan er geen faciliterende regelingen zoals die in sommige andere landen wel te vinden zijn, om het mantelzorgende werknemers gemakkelijker te maken na een zorgperiode (volledig) terug te komen.

Wat is er wel in Nederland mogelijk?

- In de Wet arbeid en zorg zijn verlofregelingen opgenomen. Het betreft voornamelijk kort verlof en sinds kort dus ook een regeling voor langdurig zorgverlof. 'Langdurig' is dan wel beperkt tot maximaal 12 weken en is alleen van toepassing op bepaalde categorieën mantelzorgers (niet voor hulp aan vrienden).
- De Wet Kinderopvang biedt vooralsnog geen mogelijkheden voor een overheidsbijdrage in de kosten van kinderopvang wegens mantelzorg. Gemeenten kunnen in het kader van sociaal-medische indicatie kinderopvangkosten vergoeden wegens mantelzorg.
- Vrijstelling sollicitatieplicht: uitkeringsgerechtigde werklozen boven de 57,7 jaar, die langer dan 3 jaar werkloos zijn en minimaal 20 uur per week mantelzorgtaken verrichten kunnen vrijgesteld worden van sollicitatieplicht.

Arbeidsdeelname van vrouwen en mannen is in het algemeen toegenomen, terwijl hun deelname aan het bieden van mantelzorg niet is veranderd. Dit is opmerkelijk en anders dan algemeen werd verwacht. Een mogelijke verklaring is dat werkenden en niet werkenden mantelzorg weten in te passen in hun dagelijkse bestaan. Wie dat niet kan werkt minder of is gestopt met werken. Werkende mantelzorgers zijn creatief in het vinden van oplossingen en zijn ook bereid vrije tijd en eigen sociale activiteiten ervoor in te leveren. Uit onderzoek blijkt dat het verlenen van mantelzorg wel een negatieve invloed heeft op de hoeveelheid verricht betaald werk. Het hebben van betaald werk heeft ook een negatieve invloed op de hoeveelheid verleende mantelzorg, maar de hoeveelheid betaald werk heeft hierop geen invloed. Met andere woorden: mantelzorgers leveren de gevraagde zorg ondanks de omvang van hun arbeidsmarktverplichtingen.

1.7. Trends

1.7.1. De druk op mantelzorgers neemt toe

Naar verwachting zal het arbeidspotentieel voor werkers in de professionele zorg door ontgroening afnemen, terwijl de toenemende vergrijzing juist meer professionals vraagt. Omdat niet alle zorg professioneel geleverd kan worden, zijn er steeds meer mantelzorgers nodig. Dit zou niet problematisch hoeven te zijn, mantelzorg is van alle tijden. Maar door de modernisering van de AWBZ en de invoering van de Wet Maatschappelijke Ondersteuning (WMO) per 1 januari 2007 krijgen mantelzorgers een steeds belangrijker rol toebedeeld. Het primaire uitgangspunt in deze wetten is dat oplossingen eerst en vooral in de samenleving (zelfredzaamheid, mantelzorg, vrijwilligerswerk) moeten worden gezocht. In tweede instantie kan aanspraak gedaan worden op gemeenten en pas in laatste instantie op de collectieve verzekeringen.

Met name in de WMO zullen mantelzorgers volgens de basisfilosofie een belangrijke functie innemen. De druk op mantelzorgers zal naar verwachting dan ook toenemen, zonder dat duidelijk is welke consequenties dit voor de draaglast van de mantelzorger zal hebben. Echter, niet alle mantelzorgers weten waaraan ze zijn begonnen. Velen worden onbewust vanuit een soort morele verplichting in de wereld van de mantelzorg gezogen zonder de uiteindelijke consequenties te overzien.

In het mantelzorgbeleid zal dus rekening gehouden moeten worden met mantelzorgers, zodat zij in de toekomst zorg kunnen blijven verlenen. Wil een gemeente recht doen aan de positie van de mantelzorgers dan is het van belang een ondersteunend en faciliterend beleid te voeren. Hierover leest u in de volgende hoofdstukken.

1.8. WMO en mantelzorg

1.8.1. Overheidsbeleid tot nu toe.

Sinds de Nota Zorg Nabij (2001) heeft mantelzorg een plaats gekregen in het overheidsbeleid. Mantelzorg is daarmee een beleidscategorie geworden en verschoven van de privé-sfeer naar de publieke sfeer. De overheid heeft vanwege kostenbeheersing er belang bij mantelzorgers te behouden voor de zorg en zal daarom in mantelzorg(ondersteuning) investeren. Zij richt zich nu in haar beleid vooral op de ondersteuning van mantelzorgers om overbelasting te voorkomen. Andere maatregelen, zoals fiscale aftrek, regelingen voor pensioenopbouw of verbeteringen op het terrein van arbeid en zorg, ontbreken nog. De discussie over al dan niet financieel belonen of compenseren van de mantelzorg duikt steeds weer op, maar is vooralsnog niet beslecht en heeft nog tot weinig resultaten geleid.

1.8.2. Wettelijke kaders

In het algemeen hebben gemeenten de taak om burgers voor te lichten en te informeren over gemeentelijke zaken en dienstverlening. Aan specifieke groepen zoals gehandicapten, ouderen, minima, allochtonen en psychiatrisch patiënten moet daarin bijzondere aandacht worden gegeven. Ook kan specifieke aandacht aan mantelzorgers besteed worden. Daarnaast dienen gemeenten de toegankelijkheid van openbare gebouwen te waarborgen; daarin kunnen zij specifieke voorzieningen creëren voor gehandicapten en hun begeleiders (mantelzorgers). Hieronder beschrijven we een aantal wettelijke kaders waarbinnen gemeenten aandacht aan mantelzorg kunnen geven.

Welzijnswet (geïntegreerd in de Wmo per 1 januari 2007)

Gemeenten waren op grond van de Welzijnswet, die nu is geïntegreerd in de Wmo, verantwoordelijk voor het welzijnswerk en kunnen de organisaties die de uitvoering daarvan verzorgen kaders geven, waarbinnen ook mantelzorgondersteuning aandacht krijgt.

De Welzijnswet gaf de gemeenten verantwoordelijkheden voor het lokaal sociaal beleid en biedt het kader en ook de middelen om voor diverse doelgroepen activiteiten te ontplooiën die het welzijn van die groepen ten goede komen. De doelstellingen van de Welzijnswet, die nu zijn overgenomen in de Wmo, zijn het verhogen van de maatschappelijke participatie, het stimuleren van de sociale cohesie en het voorkomen van sociale uitsluiting.

De gemeente is verantwoordelijk voor het inrichten en instandhouden van welzijnsinstellingen en heeft ook sturingsmogelijkheden in het welzijnswerk. Welzijnsinstellingen kunnen vaak een belangrijke bijdrage aan mantelzorgondersteuning leveren. Het organiseren van voldoende maatschappelijke voorzieningen is de verantwoordelijkheid van de lokale overheid. Maar de aansluiting tussen maatschappelijke voorzieningen en de AWBZ is niet overal goed vormgegeven. Hier wordt in het kader van de provinciale pilot Wonen, Welzijn en Zorg aan de Waterkant wel aan gewerkt. Mantelzorgondersteuning is dan ook een deelproject in deze pilot.

Wet Werk en Bijstand en minimabeleid

De Wet Werk en Bijstand biedt gemeenten de mogelijkheid om chronisch zieken en gehandicapten een tegemoetkoming in de kosten te geven. Deze tegemoetkoming kan ook voor andere groepen gebruikt worden. Gemeenten zijn als uitvoerder van de Wet Werk en Bijstand in staat rekening te houden met de positie van mensen met een beperking en met hun mantelzorgers. Zo hebben gemeenten enige ruimte om de hoogte van de bijstandsuitkering voor specifieke categorieën aan te passen.

- Sollicitatieplicht

In het kader van de Wet Werk en Bijstand kunnen gemeenten besluiten om genuanceerd om te gaan met een sollicitatieplicht voor uitkeringsgerechtigde mantelzorgers. In enkele gemeenten zijn daar al voorbeelden van. Het College van B&W kan een ontheffing verlenen voor bijvoorbeeld cliënten die aantonen dat zij mantelzorg verrichten aan personen die daar niet zonder kunnen.

Zij kunnen geheel of gedeeltelijk vrijgesteld worden van de arbeidsplicht gedurende de periode van mantelzorg. Dit kan ook gelden voor bijvoorbeeld alleenstaande ouders met een gehandicapt kind jonger dan 18 jaar of voor mensen die 57,5 jaar en ouder zijn en bij wie bij de eerste beoordeling door de gemeenten wordt vastgesteld dat zij nauwelijks perspectieven hebben op de arbeidsmarkt.

- Materiële steun

Als uitvoerder van de Wet Werk en Bijstand kunnen gemeenten bijdragen aan materiële steun. Het geven van mantelzorg kan financiële consequenties hebben. Mensen die heel veel en langdurig zorg verlenen aan verwanten die chronisch ziek zijn, doen dat veelal op eigen kracht en eigen kosten. Geleidelijk aankrijgen ze te maken met een opeenstapeling van financiële nadelen. Ze gaan noodgedwongen korter werken, hebben dus minder loon, bouwen daardoor ook minder pensioen op, krijgen steeds hogere kosten voor de chronisch zieke. Gemeenten kunnen in hun minimabeleid en activeringsbeleid rekening houden met de financiële gevolgen voor mantelzorgers, al blijkt in de praktijk dat er niet veel mogelijkheden zijn.

Gemeenten hebben diverse regelingen in het kader van het minimabeleid zoals bijzondere bijstand, kortingsregelingen (stadspas en dergelijke), kwijtschelding, schulphulpverlening, vergoeding schoolkosten, vergoeding van sommige ziektekosten, woonkostentoeslag, verhuiskostenregeling. Er zijn in den lande voorbeelden van toeslagenverordeningen waarbij een persoon die een hulpbehoevende verzorgt in zijn eigen woning bijvoorbeeld een toeslag kan ontvangen op zijn of haar bijstandsuitkering.

Mantelzorg met behoud van een WW-uitkering

In februari 2005 heeft de minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid besloten dat langdurig werklozen mantelzorg of vrijwilligerswerk mogen gaan doen als ze 3 jaar tevergeefs naar een baan hebben gesolliciteerd. Ze behouden een WW-uitkering voor maximaal twee jaar en hoeven niet meer te solliciteren als er tenminste 20 uur per week mantelzorgtaken worden verricht. De nieuwe regeling is in de zomer van 2005 ingegaan.

De minister zegt in zijn toelichtingsbrief aan de Tweede Kamer dat de WW bestemd is voor een tijdelijke overbrugging tussen periodes van betaald werk. Het zoeken en vinden van betaald werk staat voorop. Daarom zijn de voorwaarden voor vrijstelling streng en is de periode van vrijstelling beperkt.

Wet Arbeid en Zorg

In de Wet Arbeid en Zorg kunnen voorwaarden verbeterd worden om ook voor mantelzorgers een goede balans te realiseren tussen werk en privé. Met het instellen van mogelijkheden voor zorgverlof in een aantal CAO's wordt hier een aanzet toe gegeven. Werknemers hebben vanaf 1 juni 2005 recht op onbetaald verlof om te zorgen voor hun ernstig zieke partner, kind of ouder. De werkgever kan het zogeheten langdurend zorgverlof alleen weigeren als hij de medewerker niet kan missen wegens 'zwaarwegend bedrijfs- of dienstbelang'. Volgens het langdurend zorgverlof kunnen werknemers in 12 achtereenvolgende maanden maximaal 6 werkweken vrij nemen.

Gemeenten zijn zelf ook werkgevers die collectieve arbeidsvoorwaarden afgesproken hebben. Zelf kunnen zij hun personeelsbeleid meer mantelzorgvriendelijk maken. Zij kunnen bijvoorbeeld voor hun werknemers collectieve dienstverlening contracteren, waarmee het combineren van werk en zorg vergemakkelijkt wordt. Daarmee bouwen zij aan een zorgzaam imago als werkgever en kunnen ze een voorbeeld stellen voor andere werkgevers.

Centraal Indicatieorgaan Zorg

Het CIZ indiceert voor de AWBZ-functies voor verpleging. Zij kunnen ook indiceren voor respijtzorg voor de mantelzorger.

Wet Collectieve Preventie Volksgezondheid

De Wet Collectieve Preventie Volksgezondheid (WCPV) geeft gemeenten de verantwoordelijkheid voor het lokaal beleid voor de openbare gezondheidszorg. Onderdeel van de verantwoordelijkheid van gemeenten is het beleid in het kader van de openbare geestelijke gezondheidszorg, waarbij met name de GGD, het algemeen maatschappelijk werk en de ambulante geestelijke gezondheidszorg betrokken zijn. Dit onderdeel van de WCPV is overgegaan in de Wmo.

- Ouderen en andere kwetsbare groepen

De WCPV geeft gemeenten specifieke verantwoordelijkheid voor preventieve activiteiten ten behoeve van ouderen en andere kwetsbare groepen. Ook mantelzorgers kunnen daaronder vallen. Gemeenten hebben een belangrijke rol bij het afstemmen van preventie, curatieve gezondheidszorg en verpleging en verzorging op lokaal niveau, de veelbesproken regiefunctie. Zij moeten de toegankelijkheid van de zorg en het samenwerken van partijen stimuleren en mogelijk maken. Dit kan bijvoorbeeld door het Zorgkantoor en de zorgverzekeraars aan te spreken op hun zorgplicht voor specifieke lokale behoeften.

- Intersectorale benadering

De WCPV verplicht de gemeente gezondheid intersectoraal te benaderen. Zij kunnen op lokaal niveau de noodzakelijke verbindingen leggen tussen gezondheid, wonen en welzijn. Er bestaat de verplichting dat er elke 4 jaar een Nota Lokaal Gezondheidsbeleid opgesteld moet worden. In deze nota dient vastgelegd te worden welke visie de gemeente heeft op het gezondheidsbeleid en welke rol zij daarin inneemt. In 2007 wordt de regionale nota Gemeentelijk Gezondheidsbeleid in een Regionale Context geëvalueerd en herijkt. De gezondheid van mantelzorgers kan hierin worden meegenomen.

Kenmerk van het gemeentelijk gezondheidsbeleid is het integrale en intersectorale karakter. Diverse factoren zijn van invloed op de gezondheid en de gezondheidsbeleving, zoals inkomen en arbeidssituatie, kwaliteit van de woon- en leefomgeving, mobiliteit en de mate waarin men sociale contacten kan onderhouden. Mantelzorgers vormen een risicogroep voor wat betreft de gezondheidssituatie. Dit kunnen wij ook constateren aan de hand van de cijfers van de Gezondheidsenquête 2001: een significant aantal Oostzaners geeft problemen aan met oudere ouders.

De lokale overheid heeft dus belangrijke bevoegdheden gekregen in beleidssectoren die voor de kwaliteit van de leefsituatie van de burger belangrijk zijn, zoals huisvesting, zorg, sociale zaken, onderwijs, welzijn en sport. Door de decentralisatie van bevoegdheden zou de lokale overheid ook beter toegerust moeten zijn om op deze majeure onderwerpen beleid te kunnen voeren en om als regisseur te kunnen optreden. Dit zal dan ook verder worden ontwikkeld in het kader van de Wmo en de provinciale WWZ pilot.

Wet Maatschappelijke Ondersteuning

Met de Wet Voorzieningen Gehandicapten (Wvg) werd de verstrekking van woonvoorzieningen, vervoersvoorzieningen en hulpmiddelen naar gemeenten gedecentraliseerd. Per 1 januari 2007 is hier ook de hulp bij het huishouden bij gekomen. Deze voorzieningen vormen samen het pakket individuele voorzieningen in het kader van de Wmo. Gemeenten zijn verantwoordelijk voor uitvoering van de Wmo en kunnen voorzieningen mede richten op de mantelzorger.

Met de komst van de Wmo hebben gemeenten voor de eerste maal een wettelijke verantwoordelijkheid gekregen in het mantelzorgbeleid in het kader van prestatievelid 4. Voorheen speelden de zorgkantoren hierin een belangrijke rol. Zij waren verantwoordelijk voor de verdeling van de CVTM-gelden (gelden voor coördinatie vrijwillige thuiszorg en mantelzorgondersteuning). Deze middelen worden onder andere ingezet voor mantelzorg en vrijwillige thuiszorg. Hier gaat om ruim 22 miljoen euro landelijk historisch budget. Dit is bij de septembercirculaire 2006 aangevuld met 5 miljoen euro aan stimuleringsgelden voor de kleine gemeenten, die de staatssecretaris heeft toegezegd om de mantelzorgondersteuning te versterken. In 2007 komt hier nog eens 5 miljoen bij.

Het historisch bedrag is in 2007 (eerste Wmo jaar) naar de gemeente Purmerend gegaan als plaats van vestiging van de instellingen die in 2006 de CVTM-gelden in het kader van de AWBZ ontvingen (Centrum Mantelzorg, stichting Maatschappelijke Dienstverlening en Odion). Daarnaast heeft Zaanstad een klein bedrag gekregen voor de dienstverlening van Humanitas. De kleine gemeenten hebben dus de stimuleringsgelden ontvangen, echter hiervan is ongeveer de helft naar Purmerend overgemaakt, aangezien het historisch budget niet toereikend is. Voor Landsmeer en Oostzaan tezamen gaat het hier om een bedrag van ruim € 5.000, waarvan een deel wordt ingezet voor het regionale basispakket en een deel wordt aangewend voor lokale mantelzorgondersteuning (zie ook financieel overzicht). In 2008 wordt dit geld in één keer verdeeld over alle gemeenten.

Een uitgangspunt van de Wmo is dat mensen zoveel mogelijk voor zichzelf en voor elkaar zorgen. Met de Wmo wil het kabinet een wettelijk kader scheppen voor het volwaardig deelnemen aan de samenleving door jong en oud, met of zonder beperkingen, autochtoon en allochtoon, met en zonder problemen. Het kabinet gaat ervan uit dat de hulp en ondersteuning in eerste instantie wordt geboden door de sociale en maatschappelijke verbanden, zoals familie, vrienden, geloofsgemeenschappen en verenigingen.

Een stevige ondersteuning van de mantelzorgers en vrijwilligers om de gevraagde inzet te kunnen geven is dan wel van groot belang. De coördinatie van de ondersteuning voor mantelzorg vindt in deze regio met name plaats door het Centrum Mantelzorg. De ondersteuning van het vrijwilligerswerk is een gemeentelijke aangelegenheid. Zowel het mantelzorgbeleid als het vrijwilligerswerkbeleid zijn zaken die de gemeenten Landsmeer en Oostzaan oppakken in het kader van de Wmo en de WWZ pilot.

Hoofdstuk 2 Mantelzorgondersteuning in de gemeente: Aanbod en Vraag

2.1. Inleiding

In dit hoofdstuk komen we te spreken over het aanbod van mantelzorgondersteuning in de gemeente.

In de eerste paragraaf zetten we nog even heel kort de mantelzorgondersteuning op gemeentelijk niveau in het perspectief van het landelijk en provinciaal beleid.

In paragraaf 2 worden de organisaties die mantelzorgondersteuning bieden en de ondersteuningsvormen in kaart gebracht en worden de wensen van de organisaties met betrekking tot het mantelzorgbeleid van de gemeente in kaart gebracht.

Daarna gaan we in paragraaf 3 op zoek naar de vragen en behoeften van mantelzorgers. Sluit het aanbod aan bij hun wensen en behoeften?

2.1.1. Rijksbeleid ten aanzien van mantelzorg

Zorg nabij, 2001–2005

De mantelzorg is een omvangrijk en noodzakelijk onderdeel van de zorg in Nederland. Mantelzorg wordt meestal verleend uit betrokkenheid, maar het bieden van mantelzorg kan voor de mantelzorger (zeer) ingrijpend zijn voor wat maatschappelijk functioneren en emotionele belasting betreft. In het licht hiervan heeft het Ministerie van VWS in 2001, in overleg met relevante veldpartijen, gekozen voor een actieve benadering van de ondersteuning van mantelzorgers. Met de nota bestede het ministerie van VWS voor het eerst aandacht aan het onderwerp mantelzorg en werd zo' n 25 miljoen gulden extra vrijgemaakt voor de ondersteuning van mantelzorgers.

In de notitie "Zorg Nabij" is deze beleidskeuze geconcretiseerd in speerpunten voor het beleid. Versterking van de infrastructuur van de mantelzorgondersteuning, vergroten en verspreiden van de kennis rond mantelzorg en aanzetten tot een beter functionerende belangenbehartiging van en voor mantelzorgers waren de belangrijkste doelstellingen van "Zorg Nabij".

De in "Zorg Nabij" aangekondigde acties hebben alle op enigerlei wijze een vervolg gekregen:

- De ondersteuningsinfrastructuur heeft versterking doorgemaakt
- De indicatiestelling is aangepast op grond van het werkdocument, later protocol, Gebruikelijke Zorg
- Stimulering van het vrijwilligerswerk heeft plaatsgevonden (Landelijke Commissie Vrijwilligerswerk; TSV-regeling (Tijdelijke stimuleringsregeling vrijwilligerswerk; met in beide aandacht voor mantelzorg
- Noodhulp, respijtzorg: er heeft ontwikkeling in het aanbod plaatsgevonden
- Expertisecentrum Informele Zorg (EIZ): het centrum is in 2002 opgericht
- Monitoring effect mantelzorg: het SCP heeft in 2003 een uitgebreid onderzoek gepubliceerd

- Financiële aspecten mantelzorg: pgb-regelingen zijn aangepast
- Combinatie mantelzorg en arbeid: aanpassing van de Wet Arbeid en zorg heeft plaatsgevonden
- Aandacht van professionele zorgverleners: landelijke koepelorganisaties in de zorg hebben hun aangesloten instellingen voorzien van informatie en modellen in verband met de relatie met mantelzorgers.
- Voorlichtingsacties: campagnes hebben plaatsgevonden.

Eind mei 2005 is de beleidsnota Zorg Nabij geëvalueerd. Geconstateerd werd dat sinds 2001 de infrastructuur ter ondersteuning van de mantelzorgers aanzienlijk uitgebreid en versterkt is. Het eerste steunpunt mantelzorg startte in 1991 in Breda. Nederland kent anno 2005 ongeveer 100 steunpunten mantelzorg. In de meeste gebieden (WZV-regio's) zijn steunpunten aanwezig. Bovendien bleek dat sinds 2001 de aandacht voor de mantelzorg gegroeid is, blijkend uit onder meer de nadrukkelijker profilering van de belangen van mantelzorgers, snelle groei van de kennis over mantelzorg, groeiende belangstelling bij professionele organisaties in de zorg voor rol en positie van mantelzorgers, aandacht voor mantelzorg in de politiek en aandacht voor mantelzorg in de media.

'De mantelzorger in beeld', 2005 en verder

Op 17 juni 2005 stelde het Kabinet de beleidsnota 'De mantelzorger in beeld' vast. In deze nota geeft het kabinet haar visie over mantelzorg. De nota kan worden gezien als een vervolg op de nota "Zorg Nabij".

In deze nota onderkent het kabinet het belang van mantelzorg, zowel zorginhoudelijk als macro-economisch. Bovendien is het kabinet van mening dat mantelzorg niet iets is wat de overheid kan of wil afdwingen. Dit betekent dat als mantelzorgers de zorgtaak niet op zich willen of kunnen nemen er in principe professionele AWBZ-zorg moet worden geïndiceerd. Mantelzorg en vrijwillige zorg mogen dus niet worden beschouwd als een zogenaamde 'voorliggende voorziening'.

Het kabinet onderkent in de beleidsnota 'De mantelzorger in beeld' de risico's van overbelasting. Het kan gaan om sluipende processen waarin de mantelzorger behalve zorgverlener ook andere rollen als regelaar, adviseur of klusjesman/-vrouw op zich neemt. Daarbij krijgen zij te maken bij complexe problematiek met veel organisaties en regelgeving die niet allemaal bekend zijn bij mantelzorgers.

Specifieke risicogroepen die om aandacht vragen volgens het kabinet zijn:

- Mantelzorgers die zorgen voor mensen met een langdurige en/of levensbedreigende ziekte
- Mantelzorgers die zorgen voor mensen met psychiatrische problemen
- Jonge kinderen met ouder met een handicap of chronische ziekte
- Allochtonen en
- Werkende mantelzorgers

De overheid wil voorwaarden scheppen en steun bieden om de mogelijkheden voor mantelzorg te bevorderen. Gemeenten hebben hierbij een belangrijke taak gekregen in het kader van de Wet op de Maatschappelijke Ondersteuning (Wmo). Gemeenten moeten (problemen/ondersteuningsbehoefte van) mantelzorgers in kaart brengen en duidelijkheid scheppen over voorzieningenpakket.

Beleidsbrief Mantelzorg en Vrijwilligerswerk 2008–2011: Voor Elkaar

Met de beleidsbrief Mantelzorg en Vrijwilligerswerk 2008–2011 van oktober 2007 wil het ministerie van VWS de gemeenten richting bieden om het vierde prestatieveld van de Wmo verder in te kleuren. Met dit prestatieveld worden verbindingen gelegd tussen de ondersteuningsbehoefte van vrijwilligers en mantelzorgers en andere beleidsterreinen, zoals kinderopvang, woningtoewijzing, lokaal werkgelegenheidsbeleid etc. De minister wil hiermee ook landelijk bijdragen aan de positie van mantelzorgers en vrijwilligers. Het ambitieniveau wordt hoger gelegd dan het handhaven van de status quo. Dit kabinet streeft naar een uitbreiding van het aantal vrijwilligers en tenminste een behoud van het aantal mantelzorgers. Voor het mantelzorgbeleid geeft de minister drie speerpunten aan:

- Mantelzorgers moeten kunnen rekenen op een goed aanbod van ondersteuning.
- Er moet meer oog komen voor de mogelijkheid van het combineren van arbeid en mantelzorgers.
- Gemeenten moeten het aantal overbelaste mantelzorgers, landelijk 200.000, terugdringen.

De minister benoemt daarbij een aantal basisfuncties, conform het Vlieg wiel

Mantelzorgondersteuning (zie bijlage 4):

- Informatie en advies
- Bieden van diverse vormen van ondersteuning (emotioneel en educatief, financieel en materieel)
- Een lokaal aanbod van respijtzorg als aanvulling op de AWBZ-georganiseerde respijtzorg

Bij de nadere concrete invulling van dit richtinggevend kader zal voorzien moeten worden in individueel maatwerk in de ondersteuning, bijvoorbeeld rondom regeltaken, het aanbieden van kinderopvang of het formeel erkennen van ervaring en deskundigheid van mantelzorgers in de vorm van een certificaat “ervaringsdeskundigheid”, zoals in Rotterdam. Rotterdam gaat zelfs al zover dat zij een contract afsluit met mantelzorgers, waarin staat op welke ondersteuning een mantelzorger mag rekenen. Rotterdam baseert zich hierbij op het Engels handvest voor mantelzorgers. De minister zal dit handvest gaan promoten in Nederland.

Verder zal de minister door het sluiten van bondgenootschappen met minimaal drie grote bedrijven het mantelzorgvriendelijk personeelsbeleid gaan promoten. Ook respijtzorg en ondersteuning aan allochtone en jonge mantelzorgers krijgen veel aandacht bij de concretisering van de genoemde basisfuncties. Tenslotte zal de minister de instrumentontwikkeling en spreiding van goede voorbeelden en kennis op dit terrein stimuleren.

De gemeenten zijn druk bezig met het formuleren van mantelzorgbeleid, maar ook het ministerie is nog niet klaar. Verwacht wordt dat hierin nog de nodige ontwikkelingen zullen plaatsvinden, aangezien het ministerie in 2008 in samenwerking met VNG en Mezzo een vierjarig actieprogramma zullen vaststellen voor een kwaliteitsimpuls voor de lokale ondersteuning. Hiervoor wordt landelijk € 2 miljoen beschikbaar gesteld.

Landelijke organisaties

Mezzo

Mezzo is de landelijke vereniging voor mantelzorgers en vrijwilligerszorg.

Per 1 januari 2006 is Mezzo ontstaan uit een fusie tussen LOT, Vereniging van Mantelzorgers en Xzorg, landelijke vereniging van Steunpunten Mantelzorg en Vrijwillige Thuishulp. Mezzo geeft samen met zo'n 250 regionale lidorganisaties ondersteuning aan mantelzorgers en de vrijwilligerszorg.

De taken van Mezzo liggen op het terrein van *Informatie en dienstverlening* en op het terrein van *Belangenbehartiging*. Mezzo heeft een aantal producten en diensten voor beroepskrachten, maar ook voor mantelzorgers zelf, zoals: de Mantelzorglijn, Sociaaljuridische dienstverlening en de organisatie van Dag van de Mantelzorg op 10 november.

EIZ

Het Expertisecentrum Informele Zorg (EIZ) is het landelijk kenniscentrum op gebied van informele zorg/mantelzorg en is organisatorisch ingebed in het NIZW. Aansturing vindt plaats door een stuurgroep, waarin vertegenwoordigd zijn: MEZZO, het NRK/SSVH, het NIZW.

De missie van het EIZ is veranderingen en vernieuwingen te stimuleren en te ondersteunen die een bijdrage leveren aan het instandhouden en versterken van informele zorg/mantelzorg. Het EIZ richt zich daarbij primair op organisaties en instanties die te maken hebben met mantelzorg(ers) of op beleidsniveau met mantelzorg bezig zijn. Activiteiten zijn:

- toegankelijk maken van informatie (website, nieuwsbrief, lezingen, publicaties etc.);
- (laten) verrichten van onderzoek;
- in samenwerking met het werkveld ontwikkelen van nieuwe concepten;
- agenderen van actuele relevante thema's

NIZW

Het Nederlands Instituut voor Zorg en Welzijn (NIZW) is een onafhankelijke organisatie die zich samen met instellingen, professionals, beleidsmakers en burgers inzet om de kwaliteit en doelmatigheid van de sector zorg en welzijn op een hoger niveau te brengen. Het NIZW informeert, innoveert en ondersteunt deze sector en draagt zo bij aan een zorgzame samenleving waarin de eigen verantwoordelijkheid en keuzevrijheid van burgers vooropstaan.

2.1.2. Provinciaal beleid ten aanzien van mantelzorg

Notitie Mantelzorg, een jas aan de kapstok (periode 2000 – 2004)

Met de notitie 'Provinciaal mantelzorgbeleid' (november 2000) en de 'Deelverordening Stimulering en ondersteuning mantelzorg Noord-Holland 2002' (december 2001) voerde de provincie de afgelopen vier jaar een pro-actief beleid. De Deelverordening was de eerste Noord-Hollandse subsidieregeling op het gebied van de mantelzorg. Het beleid 2001-2004 en daarmee de Deelverordening waren gericht op vernieuwing, met name:

- het versterken van de positie van mantelzorgers;
- uitbreiding van respijtvorzieningen;
- het bereik van allochtone mantelzorgers vergroten;
- het vergroten van de samenwerking tussen de steunpunten mantelzorg;
- de positie van mantelzorgers onderzoeken;
- de mantelzorgers ondersteunen.

In aansluiting op de algemene speerpunten benoemde de ambtelijke werkgroep mantelzorg voor 2002 en 2003 afzonderlijke speerpunten.

Provinciaal mantelzorgbeleid (periode 2005 – 2007)

Mantelzorg is één van de speerpunten van het *Stimuleringsbeleidprogramma Wonen, Welzijn, Zorg*. Het beleid voor de periode 2005-2007 op het terrein van Mantelzorg is beschreven in de nota *Zorg verbetert het leefklimaat in Noord-Holland*.

In de periode 2005 –2007 is het beleid vooral gericht zijn op het bestendigen van de huidige ontwikkelingen, met de nadruk op verbreding en verspreiding van bestaande kennis, methodieken en vaardigheden. Verder wil de Provincie de belangenbehartiging van de mantelzorgers ondersteunen. Dit doet zij ondermeer door kennisoverdracht, door de naamsbekendheid van mantelzorg te vergroten en door een betere informatievoorziening aan en over mantelzorgers.

Op basis van het collegeprogramma, de kaderbrief 2005 en de resultaten van het provinciaal beleid in de afgelopen jaren, stelt men zich voor de periode 2005-2007 het volgende doel:

Voortzetting mantelzorgbeleid door bredere implementatie van innovatieve projecten en 'good practices' (looptijd 2005-2007).

Het gewenste eindresultaat – gegeven de beschikbare middelen, zouden moeten zijn:

- De huidige ontwikkelingen zijn bestendigd, in het bijzonder de verbreding en verspreiding van bestaande kennis, methodieken en vaardigheden (mede op basis van de ervaringen in reeds afgeronde pilots voor allochtonen, jongeren en mantelzorgers binnen de GGZ).
- De belangenbehartiging mantelzorgers in Noord-Holland is vormgegeven.
- De lokale mantelzorgondersteuning is verder uitgewerkt en er is duidelijkheid over het aanbod van zowel de lokale als de regionale ondersteuning.

Voor de realisering van deze doelen is de *Deelverordening Mantelzorg Noord-Holland 2005 tot en met 2007* vastgesteld. Deze is nog tussentijds gewijzigd eind 2006 en heeft nu een looptijd tot en met 2010. Jaarlijks is maximaal een bedrag van € 500.000 beschikbaar om dit beleid uit te voeren met een maximum van € 25.000 per aanvragende organisatie.

Provinciale (Steunfunctie)organisatie(s)

PRIMO nh is een provinciale organisatie. Deze biedt ondersteuning aan gemeenten, maatschappelijke organisaties en burgerinitiatieven. Het sociaal beleid van de provincie Noord-Holland is leidend. Kernactiviteiten van PRIMO nh zijn projectmanagement, advisering, informatieverstrekking, procesbegeleiding, praktijkgericht onderzoek, signalering/monitoring en het geven van cursussen en trainingen. PRIMO nh werkt aan de volgende thema's: Integraal jeugdbeleid, wonen-welzijn-zorg, stedelijke vernieuwing, vitalisering platteland, vrijwilligersbeleid, participatie en diversiteitbeleid.

2.1.3 Gemeentelijk beleid ten aanzien van mantelzorg

De verantwoordelijkheid voor de zorg voor mantelzorg ligt vanaf 1 januari 2007 bij de gemeenten. Samen met het vrijwilligerswerk vormt mantelzorg het vierde prestatieveld van de WMO. Met deze overheveling van deze taak van het rijk naar de gemeenten worden de gemeenten verantwoordelijk voor het voorzieningspakket voor mantelzorgers. Gemeenten dienen te zorgen voor een goede infrastructuur en te zorgen voor een goede onderlinge samenhang. Op deze manier kan mantelzorgondersteuning op lokaal niveau verankerd worden.

Binnen de kaders van de Wmo staat het gemeenten vrij te bepalen op welke wijze zij invulling geven aan een goede infrastructuur voor mantelzorgondersteuning. De Wmo biedt de kans om mantelzorgondersteuning verder tot ontwikkeling te laten komen. Op deze wijze kan beter "maatwerk" door gemeenten worden geleverd en kunnen voorzieningen worden opgezet/gecontinueerd die passen bij de specifieke wensen van burgers in die gemeenten.

2.2 Mantelzorgondersteuning in de gemeente: Het aanbod

Verhouding professionele hulp en mantelzorg

Het perspectief van de zorgontvanger wordt in discussies over mantelzorg vaak uit het oog verloren. Net als mantelzorgers hebben degenen voor wie gezorgd wordt vaak niet veel te kiezen. Hoewel het beleid vraagsturing en keuzevrijheid voorstaat, komt hier in de praktijk van langdurige zorg vaak niet veel terecht.

Voor de meeste Nederlanders geldt dat de zorg voor de ouders in eerste instantie een verantwoordelijkheid van de samenleving is, zo blijkt uit onderzoek van het NIDI, waarin mensen gevraagd is naar hun opinie over mantelzorg (Bevolkingsvraagstukken in Nederland anno 2003). De meerderheid vindt dat afhankelijk zijn van de kinderen zo veel mogelijk voorkomen zou moeten worden.

Liever in een verzorgings- of verpleeghuis dan bij de kinderen in huis of geheel afhankelijk van de kinderen. De gemeenschap betaalt daar gezamenlijk voor en de overheid moet dat bieden aan wie het nodig heeft.

Uit de door het NIZW in 2003 georganiseerde toekomstdebatten blijkt de meerderheid van de ouderen professionele hulp te verkiezen boven mantelzorg. Met kinderen en vrienden willen ze vooral een 'gezelligheidsband' en liever geen structureel beroep doen op het verlenen van zorg.

Chronisch zieken zien het iets positiever: onderzoek onder de leden van het Patiëntenpanel Chronisch Zieken (PPCZ) blijkt dat chronisch zieken de mantelzorg die ze krijgen meestal (80%) als prettig ervaren, maar ze hebben er soms ook moeite mee. Ongeveer 40% vindt het krijgen van mantelzorg bezwaarlijk of geeft aan het moeilijk te vinden om van een dierbare of kennis hulp te accepteren, vooral als het huishoudelijke hulp betreft. 30 tot 40% van de chronisch zieken vindt het verlenen van mantelzorg vanzelfsprekend, van de totale Nederlandse bevolking vindt 80% dat. Tweederde van de chronisch zieken die thuis een vorm van zorg krijgen, krijgt mantelzorg. Dat is vooral (ca. 90%) huishoudelijke hulp, maar ook persoonlijke of verzorgende hulp.

2.2.1 Mantelzorgondersteuning: de organisaties

Mantelzorgondersteuning is een verzamelterm voor voorzieningen en diensten die de draagkracht van mantelzorgers vergroten of de draaglast verlichten. Sommige voorzieningen zijn specifiek voor mantelzorgers bedoeld. Deze duiden we aan met *directe mantelzorgondersteuning*.

Lotgenotencontact of steunpunten mantelzorg kunnen bijvoorbeeld voorzien in emotionele steun en advisering. Ook tijdelijke overname van zorg door beroepskrachten of vrijwilligers om mantelzorgers op adem te laten komen is een voorbeeld van directe mantelzorgondersteuning. Het kan hierbij gaan om oppas thuis, dagopvang in een verzorgings- of verpleeghuis, een logeershuis of een zorgboerderij. Deze vormen zijn tijdelijk van aard en kunnen zowel regelmatig als incidenteel plaatsvinden. Bijvoorbeeld een keer per week dagopvang op locatie of een tijdelijke opname van de verzorgde zodat de mantelzorger met vakantie kan. Deze vormen van ondersteuning worden met een verzamelterm respijtzorg genoemd.

Indirecte mantelzorgondersteuning is primair gericht op de zorgvrager, maar houdt rekening met de mantelzorger of biedt deze verlichting. Men kan bijvoorbeeld bij een Wmo-aanvraag rekening houden met de mogelijkheden of beperkingen van de mantelzorger. Een maaltijdvoorziening als tafeltje-dek-je is bestemd voor een oudere of gehandicapte, maar neemt tegelijkertijd mantelzorgers werk uit handen. Het kost weinig extra aandacht om mantelzorgers van dergelijke regelingen en voorzieningen te laten profiteren.

In bijlage 2 vindt u een uitgebreid overzicht van lokale, regionale en landelijke organisaties die producten en diensten leveren, die direct tot doel hebben de mantelzorg in de gemeente te ondersteunen.

Daarnaast is er een even grote lijst te maken van organisaties van professionele en vrijwilligersorganisaties, die door hun inzet *indirect* een positieve bijdrage leveren aan de ondersteuning van de mantelzorg. Hierbij valt te denken aan de Buddyzorg, Vriendendiensten, Wonen Plus, CIZ, Hospices, Patiëntenverenigingen, de huisarts of de woningcoöperaties.

Het onderscheid tussen organisaties die directe mantelzorgondersteuning verlenen en/of indirecte mantelzorgondersteuning verlenen is niet een absoluut onderscheid. Verder moet hierbij opgemerkt worden dat organisaties zowel directe mantelzorg ondersteuning geven als indirecte mantelzorgondersteuning. Bijvoorbeeld de thuiszorgorganisaties: door het geven van hulp aan huis aan de zorgbehoevende wordt ook de mantelzorg verlicht. Echter de thuiszorgorganisatie heeft ook de mogelijkheid te zorg geheel over nemen door het verlenen van Oppas Thuis.

2.2.2 Mantelzorgondersteuning: Ondersteuningsvormen

Het Expertisecentrum Informele Zorg heeft een overzicht van alle organisaties met alle mogelijke ondersteuningsvormen voor mantelzorgondersteuning.

Het *Vliegwiél* (zie schema hieronder en bijlage 4) maakt met name duidelijk dat de gemeente niet de enige actor is op het terrein van mantelzorgondersteuning, maar dat ook zorgverzekeraars, bedrijfsleven en de opleidingen een rol spelen bij een integrale aanpak van mantelzorgondersteuning.

Belangenbehartiging	<p>Wat? De stem en belangen van mantelzorgers op nationaal en lokaal niveau voor het voetlicht brengen</p> <p>Wie? Mantelzorgers, Mezzo, regionale mantelzorgorganisaties (platforms) patiëntenorganisaties en nationale, provinciale en lokale overheden</p> <p>Hoe? Vb. Inspraak, raadpleging, enquête en publiciteit</p>
Informatie, advies, steun	<p>Wat? Mantelzorgers en zorgvragers bewust maken van belang van en informeren over mogelijkheden van mantelzorgondersteuning</p> <p>Wie? Mezzo, steunpunten mantelzorg/informele zorg, patiënten/cliëntenorganisaties, gemeenten, zorg/hulpverleners (huisarts, maatschappelijk werk, consultants-RIAGG, -MEE, -ouderen)</p> <p>Hoe?vb. Mantelzorglijn, lotgenotencontract, educatie, recreatie, gidsen, folders, websites, Wmo loket.</p>

Respijtzorg, praktische hulp	<p>Wat? Tijdelijke overname van mantelzorg (respijtzorg) en praktische dienstverlening</p> <p>Wie? Professionele en vrijwillige aanbieders van zorg en welzijn, gemeenten, steunpunten mantelzorg, indicatieorgaan en zorgverzekeraars</p> <p>Hoe?vb. Logeerhuis, ontmoetingscentrum, oppas thuis, noodopvang, vrijwillige palliatieve thuiszorg, welzijnsdiensten, huishoudelijke zorg, klussendienst, maaltijdservice, boodschappendienst</p>
Zorg en arbeid	<p>Wat? Voorwaarden en maatregelen om arbeid en zorg te combineren</p> <p>Wie? Rijk, gemeenten, werkgevers(organisaties), vakbonden en arbodiensten</p> <p>Hoe?vb. Levensloopregeling, Wet werk en bijstand, CAO (verlofmogelijkheden, flexibele werktijden), bedrijfsgebonden regelingen, mantelzorgmakelaar, gemaksdiensten, voorlichting</p>
Financiële steun	<p>Wat? Vergoeding van kosten en compensatie van gederfde inkomsten in verband met het verlenen van mantelzorg</p> <p>Wie? Rijk, gemeenten, zorgverzekeraars</p> <p>Hoe? Vb. Fiscale compensatie, persoonsgebonden budget</p>
Materiële steun	<p>Wat? Hulpmiddelen en randvoorwaarden bij mantelzorgtaken</p> <p>Wie? Gemeenten, woningcoöperaties, zorgorganisaties, zorgverzekeraars en researchers</p> <p>Hoe? Vb. Tillift, alarmering, domotica, e-zorg/camcare, parkeervergunning, collectief vraagafhankelijk vervoer, mantelzorgwoning</p>
Samenwerking, (h)erkenning	<p>Wat? Signalering en beantwoorden van manifeste en latente behoeften van mantelzorgers als medezorgvrager en als medezorgverlener</p> <p>Wie? Vrijwillige hulpverlening, beroepsmatige hulpverlening (huisarts, verpleging, verzorging, maatschappelijk werk, begeleiding) opleidingen, indicatieorganen</p> <p>Hoe? Vb. Modules in initiële opleidingen, bij- en nascholing, methodieken, houding</p>

Bron: Expertisecentrum Informele Zorg (2005). *Vliegwiel van mantelzorgondersteuning*.

Daarnaast zijn er voor mantelzorgers diverse vormen van financiële vergoedingen en verlofmogelijkheden.

Financiële vergoedingen

Deze vergoedingen kunnen als volgt onderverdeeld worden:

- *financiering loopbaanonderbreking*: voor begeleiding van een stervende of zorg voor een kind met een levensbedreigende ziekte;
- *compensatie via de inkomstenbelasting*: kosten gerelateerd aan mantelzorg zijn aftrekbaar als buitengewone lasten;
- *bijzondere bijstand*: voor bijzondere omstandigheden die leiden tot noodzakelijke kosten van het bestaan waarin de Algemene bijstandswet niet voorziet;
- *persoonsgebonden budget (pgb)*: AWBZ-zorg kan men zelf inkopen met een pgb, waaruit ook mantelzorgers die geïndiceerde zorg verlenen betaald kunnen worden.

Verlofmogelijkheden

Voor werkende mantelzorgers bestaan diverse wettelijke regelingen voor verlof:

- *calamiteitenverlof*: kort verlof voor onvoorziene noodsituaties (bijvoorbeeld een sterfgeval in de familie);
- *tiendaags verlof*: maximaal tien dagen zorgverlof per jaar om een thuiswonend ziek kind of een zieke partner/ouder te verzorgen (het hoeft geen aaneengesloten periode te zijn);
- *verlof voor stervensbegeleiding*: niet wettelijk geregeld verlof om een ongeneeslijk zieke persoon in de naaste omgeving bij te staan, mogelijk met een financiële bijdrage van de overheid;
- *minder werken*: mogelijkheid een arbeidsovereenkomst aan te passen (minder uren) op grond van de Wet aanpassing arbeidsduur.

(Uit: Factsheet *Mantelzorg in Nederland*)

2.2.3 Het huidige aanbod voor mantelzorgers in de gemeenten Landsmeer en Oostzaan

Onderstaand overzicht is gebaseerd op het vliegwiel mantelzorgondersteuning:

Belangenbehartigin g	<p>Wat? De stem en belangen van mantelzorgers op nationaal en lokaal niveau voor het voetlicht brengen</p> <p>Wie? Zorgbelang NH (platform Mantelzorg), Seniorenraad Landsmeer, Commissie Ouderen, Chronisch zieken en Gehandicapten Oostzaan, klankbordgroep WWZ.</p> <p>Hoe? Via advisering en inspraak.</p>
Informatie, advies, steun	<p>Wat? Mantelzorgers en zorgvragers bewust maken van belang van en informeren over mogelijkheden van mantelzorgondersteuning.</p> <p>Wie en hoe?</p> <ul style="list-style-type: none"> - Centrum Mantelzorg: Informatie en advies over respijtzorg, lotgenotencontact - Informatie- en Serviceloket/Wonen Plus Oostzaan, het Wmo loket en het Dienstencentrum Landsmeer: Informatie, advies en cliëntondersteuning, ook voor mantelzorgers. Hulp bij het invullen van formulieren en het doen van aanvragen naar allerlei instanties. Bemiddelen naar diverse welzijnsdiensten. - MEE Amstel en Zaan: Informatie, advies en cliëntondersteuning voor mensen met een handicap
Respijtzorg, praktische hulp	<p>Wat? Tijdelijke overname van mantelzorg (respijtzorg) en praktische dienstverlening</p> <p>Wie en hoe?</p> <ul style="list-style-type: none"> - Stichting Hulpdienst Oostzaan (SHO): Vrijwilligersorganisatie, die verschillende hulpdiensten biedt, zoals hulp bij het doen van boodschappen, gaan mee naar het ziekenhuis, brengen maaltijden rond, doen kleine klusjes in en om het huis, tuinonderhoud en andere vrijwilligersdiensten, al naar gelang de vraag. - Dienstencentrum Landsmeer: Vrijwilligerscoördinatie voor klusjes in en om het huis, vrijwilligershulp (respijthulp), ontmoeting, activiteiten, cursussen, voorlichting en diensten. - Woningcorporaties: Doen kleine klusjes in en om het huis voor huurders. Tevens verantwoordelijk voor opplussen woningen en kleine woningaanpassingen. - Stichting Belbus Oostzaan en Dienstenbus Landsmeer: Vervoer door vrijwilligers naar activiteiten, ziekenhuis e.d.

	<ul style="list-style-type: none"> - Stichting Maatschappelijke Dienstverlening: Mentorproject, waarbij vrijwilligers eenzame of hulpbehoevende mensen bezoeken en ondersteunen. - Stichting Welsaen, Vrijwilligerscentrale en ffdoenja: Kleine klusjes in en om het huis door vrijwilligers, ook jongeren. - Zorgaanbieders: Vanuit zowel thuiszorg als verzorgingshuis hulp bij het huishouden. Er zijn kamers beschikbaar in de verzorgingshuizen, waar mensen verpleegd kunnen worden na het ziekenhuis of als respijtoorziening ter ontlasting van de mantelzorg of als deze met vakantie gaat. - Ledenservice van zorgaanbieders: Diverse diensten waar leden gebruik van kunnen maken. - WonenPlus: zie ook boven: bemiddeling naar welzijnsdiensten, hulp bij invullen van formulieren, ondersteuning bij aanvragen. Dus overname regeltaken. - Kerken: Ondersteunend vrijwilligerswerk. - Odion: Project Vrijwilligers in De Zorg. Logeerhuizen voor gehandicapte kinderen, gezinsvervangend tehuis in Oostzaan, begeleiding van thuiswonende verstandelijk gehandicapten. - De Zonnebloem: Vakanties voor gehandicapten, ook andere activiteiten voor ouderen en gehandicapten, zoals vriendschappelijk huisbezoek - Humanitas: Maatjesproject, ondersteuning van ouders van autistische kinderen in Zaandam. - Stichting De Regenboog: Activiteiten voor verstandelijk gehandicapten. - GGZ Dijk en Duin: Begeleiding van thuiswonende psychiatrisch patiënten. Ondersteuning van verenigingen van familie van psychiatrisch patiënten. - RIBW ZWWF: Begeleid wonen voor psychiatrisch patiënten - Roads: Activiteiten voor psychiatrisch patiënten. - DAC: Dagactiviteitencentrum voor psychiatrisch patiënten. - Stichting Landzijde: Overkoepelende organisatie zorgboerderijen in Waterland. De zorgboerderijen leveren op verschillende manieren respijtzorg door opvang van doelgroepen, maar ook door opvang en activiteiten voor mantelzorgers en mensen met een burnout.
--	---

Zorg en arbeid	<p>Wat? Voorwaarden en maatregelen om arbeid en zorg te combineren</p> <p>Wie? Rijk, gemeenten, werkgevers(organisaties), vakbonden en arbodiensten</p> <p>Hoe? vb. Levensloopregeling, Wet werk en bijstand, CAO (verlofmogelijkheden, flexibele werktijden), bedrijfsgebonden regelingen, mantelzorgmakelaar, gemakdiensten, voorlichting</p>
Financiële steun	<p>Wat? Vergoeding van kosten en compensatie van gederfde inkomsten in verband met het verlenen van mantelzorg</p> <p>Wie? Rijk, gemeenten, zorgverzekeraars</p> <p>Hoe? Fiscale compensatie, persoonsgebonden budget</p>
Materiële steun	<p>Wat? Hulpmiddelen en randvoorwaarden bij mantelzorgtaken</p> <p>Wie en hoe?</p> <ul style="list-style-type: none"> - Gemeenten: Sociale Zaken (financiële voorzieningen), Wmo-voorzieningen), gehandicaptenparkeerkaarten- en plaatsen, toewijzing seniorenwoningen, eigen personeelsbeleid. <i>Wat nog zou kunnen in beleid volkshuisvesting en RO: Mantelzorg- of kangoeroewoningen op het erf.</i> - Woningcoöperaties kunnen zorgen voor domotica, zorgorganisaties, zorgverzekeraars en researchers - Zorgverzekeraars en Zorgkantoor: zorgvoorzieningen voor de hulpbehoevende. - Humanitas: Diverse ondersteunende vrijwilligersdiensten, waaronder ook financiële ondersteuning.
Samenwerking, (h)erkenning	<p>Wat? Signalering en beantwoorden van manifeste en latente behoeften van mantelzorgers als medezorgvrager en als medezorgverlener</p> <p>Wie en hoe? Centrum Mantelzorg: Via lotgenotencontact en themabijeenkomsten.</p>

Wij kunnen dus concluderen dat er in en rond Landsmeer en Oostzaan al veel mantelzorgondersteunende activiteiten plaatsvinden. De vraag is alleen of deze voldoende samenhangend zijn en of ze de vragen beantwoorden waar mantelzorgers mee kampen. Dit wordt verder in beeld gebracht.

2.3 Mantelzorgondersteuning in de gemeente: De vraag van mantelzorgers

De samenleving is erbij gebaat mantelzorg meer kansen te geven. Mantelzorgers moeten ondersteund worden, zodat ze mantelzorg kunnen verlenen in combinatie met andere activiteiten, zoals betaalde arbeid. Er bestaan diverse voorzieningen die bedoeld zijn om mantelzorgers te ondersteunen. Deze zijn genoemd in paragraaf 2.2.3. en in bijlage 2. Sluiten deze voorzieningen ook aan bij de behoeften van mantelzorgers?

2.3.1 Vraag en gebruik

De vraag naar mantelzorgondersteuning is niet gemakkelijk in beeld te brengen. In de eerste plaats herkent niet iedere mantelzorger zichzelf in de omschrijving van mantelzorger. In de tweede plaats zijn de beschikbare ondersteunende voorzieningen (bijvoorbeeld respijtzorg) niet alom bekend.

In de derde plaats is de vraag om ondersteuning niet altijd gemakkelijk helder te maken, omdat er allerlei psychologische processen een rol spelen: mantelzorgers zien zichzelf niet als zorgvrager, voelen zich schuldig als ze te weinig aandacht aan de hulpbehoevende schenken enzovoort.

Uit landelijk onderzoek blijkt dat ruim een op de drie mantelzorgers gebruikmaakt van de mogelijkheden voor informatie, advies en emotionele steun. Veel mantelzorgers vragen informatie over het persoonsgebonden budget, tijdelijke en permanente overname van de zorg (respijtzorg) en over financiële onderwerpen. Daarnaast heeft men behoefte aan emotionele steun, bijvoorbeeld om de zorg te kunnen blijven bieden.

Bij praktische ondersteuning maakt 17% van de mantelzorgers gebruik van een oppas (zorg aan huis) en 10% van dagopvang. Echter respectievelijk 40% en 15% van de mantelzorgers geeft aan dat ze dat (meer) zouden willen.

Gebruikers van informatie, advies en emotionele steun en oppas zijn voor mantelzorgers:

- die overbelast zijn;
- die persoonlijke zorg geven;
- van hulpbehoevenden die emotionele of psychische steun nodig hebben;
- die te maken krijgen met een toenemende zorgbehoefte van de hulpbehoevende;
- die al hulp krijgen van professionele zorgvoorzieningen (thuiszorg/intramurale zorg).

Het gebruik van dagopvang en activiteitencentra hangt niet zozeer samen met kenmerken van mantelzorgers, maar meer met de kenmerken van hulpbehoevenden: met name patiënten die een ernstige ziekte hebben, thuiszorg ontvangen en daarnaast behoefte hebben aan emotionele steun.

Wie geen gebruik maakt van mantelzorgondersteuning heeft er meestal ook geen behoefte aan. Toch zegt één op de zeven mantelzorgers de vormen van mantelzorgondersteuning niet te kennen. Mantelzorgers van zorgbehoevenden die ook thuiszorg ontvangen maken meer gebruik van mantelzorgondersteuning. Thuiszorgmedewerkers maken mantelzorgers attent op de mogelijkheden. Steunpunten Mantelzorg spelen daarin ook een belangrijke rol.

2.3.3 De vraag van mantelzorgers

In de zomer van 2006 hebben de wethouder Maatschappelijke participatie en de projectleider Wmo van Oostzaan een groeps gesprek gehouden met 5 Oostzaanse mantelzorgers. Daarnaast heeft de projectleider Wmo nog 2 individuele gesprekken gevoerd. De partners van drie mantelzorgers waren inmiddels overleden. Aangezien mantelzorgers als groep niet bekend zijn bij de gemeente, zijn zij voor de gesprekken gevraagd via contactpersonen.

Het beeld dat uit de gesprekken komt is het volgende:

1. Deze mantelzorgers verlenen of verleenden langdurige en zware zorg gedurende meerdere jaren (drie tot tien jaar) en vaak 24 uur per dag.
2. De zorg betreft familieleden met ziekten en handicaps van verschillende aard, zowel lichamelijk als geestelijk
3. Er is veel lichamelijke zorg bij, wassen, eten geven etc.
4. De zorg wordt ervaren als normaal, hoe zwaar ook, dat doe je toch voor elkaar, dat is heel gewoon, het gebeurt gewoon. Wanneer de zorg als zwaar wordt ervaren, heeft dat ook te maken met niet weten of je het wel goed doet.
5. Als je zelf gezond bent, is het wel op te vangen. Dat wordt minder als je eigen lichamelijke gesteldheid minder wordt. Soms vergeet je dat je zelf herstellende bent van een ziekte.
6. Naast de mantelzorg is er veel hulp van wijkverpleegkundigen en huishoudelijke verzorging. De ervaringen hiermee zijn wisselend. Er is vaak geen vaste hulp, er zijn veel personeelwisselingen.
7. De verzorgde kan vaak niet lang alleen gelaten worden en heeft veel aandacht. Aan jezelf en je hobbies kom je niet meer zo erg toe. Sommigen hebben burenhulp of anderszins, zodat de mantelzorger er nog een of twee middagen tussenuit kan. Maar dat wordt niet gevoeld als veel vrije tijd voor zichzelf, een middag is zo om. Het is vaak, vanwege medicijnen en dergelijke, nodig om op de klok te leven. Anderzijds is het vaak zo dat de verzorgde zelf beslag legt op zijn of haar familie.
8. Van respijtvoorzieningen als dagopvang, tijdelijke opname e.d. wordt wel gebruik gemaakt. Wanneer de verzorgde dat niet wil, geeft dit soms schuldgevoelens. Vakantie met hulp (b.v. Zonnebloem) wordt als prettig ervaren.
9. Er worden geen financiële problemen ervaren. Wel zijn er hoge kosten vanwege de zorg, zoals hoge telefoonrekeningen (veel bellen met instellingen) en kosten voor de huishoudelijke zorg.

10. De mantelzorgers geven aan dat zij geholpen zijn met:

- een goede huishoudelijke verzorging
- Contacten met andere mensen, ook lotgenotencontact
- Goede contacten met de huisarts
- Eigen activiteiten naast de mantelzorgverplichtingen, dat onderbreekt de sleur
- Goed vervoer. De Belbus is prettig, rijdt alleen niet zo ver. Wanneer de bussen in de toekomst rolstoeltoegankelijk zijn, dan is dat heel prettig.
- Klussendienst
- Ondersteuning bij regelwerk, vooral bij de benadering van zorginstellingen

2.4. De regierol van de gemeente.

Gemeentelijke rollen bij de ondersteuning van mantelzorg

Rol	Enkele gedragskenmerken	Voorbeelden
<i>Initiator voortouw nemen opbouwen uitbouwen</i>	<ul style="list-style-type: none"> • initiatief nemen tot nieuw beleid; • organiseren van overleg en communicatie; • opzetten van monitoring; • voeren van gezamenlijk overleg; • maken van prestatieafspraken; • afspraken maken over informatieaanlevering. 	<ul style="list-style-type: none"> • inventarisatie behoeften en knelpunten mantelzorgers; • inventariseren van het aanbod; • het uitnodigen van mantelzorgers en mantelzorgondersteunde organisaties voor een bijeenkomst; • bijeenbrengen van informatie
Stimulator prikkel samenwerken waarderen	<ul style="list-style-type: none"> • stimuleren consensus onder betrokken partijen; • bereiken commitment over geformuleerde streefbeeld; • bevorderen contacten met en samenwerking tussen partners. 	<ul style="list-style-type: none"> • bevorderen van samenwerking tussen mantelzorgondersteunende organisaties; • waardering en erkenning tonen voor het werk van mantelzorgers, bijvoorbeeld door het formuleren van beleid

Facilitator huisvesten ondersteunen organiseren	<ul style="list-style-type: none"> • ondersteunen initiatieven van organisaties (bijv. financiering); • ondersteuning bieden bij verzamelen en verwerken van informatie; • zorg dragen voor overleg en communicatie. 	<ul style="list-style-type: none"> • subsidiëren van mantelzorgondersteunende activiteiten • ondersteunen van de belangenorganisatie van mantelzorgers
<i>Beslisser</i> bestuurlijke betrokkenheid keuzes maken afwegen varianten	<ul style="list-style-type: none"> • Beslissen over subsidiebeleid (verordening, toekenning); • beslissen over betrekken van partners bij overleg. 	<ul style="list-style-type: none"> • Mantelzorgers ouder dan 57,5 jaar vrijstellen van sollicitatieplicht • bepalen welke doelgroepen extra ondersteuning krijgen.
Entrepreneur naar buiten treden innoveren makelen	<ul style="list-style-type: none"> • bewaken voortgang van beleid; • inspelen op kansen en ontwikkelingen; • partners betrekken bij beleid; • draagvlak zoeken. 	<ul style="list-style-type: none"> • ondersteunen van burenhulp; • actieve betrokkenheid bij ontwikkeling van maatschappelijke stages • opzetten van een sociaal netwerk in nieuwe woonwijken.
<i>Bemiddelaar</i> betrekken partners consensus zoeken conflicten beslechten	<ul style="list-style-type: none"> • streven naar eensgezindheid onder en binding met partners. 	<ul style="list-style-type: none"> • interactieve beleidsvorming met het veld.

Toelichting:

De meeste gemeenten vervullen een combinatie van enkele rollen bij het regisseren van mantelzorgbeleid. Gemeenten die hun beleid nog goeddeels moeten vormgeven hebben meestal een rol als initiator en/of stimulator. De rol van facilitator en beslisser wordt vaker vervuld door gemeenten die hun beleid al hebben ontwikkeld. Minder vaak ziet een gemeente voor zichzelf een rol weggelegd als entrepreneur of bemiddelaar. Sommige gemeenten voeren aan dat de taken die bij deze rollen horen, incidenteel worden toegepast, maar dat het accent bij een andere rol ligt.

Regisseren is schakelen tussen de rollen die hiervoor kort zijn aangestipt. Soms is één rol passend, soms zijn meerdere rollen tegelijk nodig om adequaat op de situatie in te spelen. Na verloop van tijd kan de ene rol worden afgewisseld door een andere.

Regie voeren is afhankelijk van de volgende factoren:

- de vraagstukken die zich voordoen in het lokale vrijwilligersdomein;
- de fase van beleidsontwikkeling van de gemeentelijke overheid;
- situationele omstandigheden;
- bestuurlijke ambitie.

Hoofdstuk 3. Financiën

3.1. Overheveling CVTM-gelden in de Wmo

Uit de gegevens in de mei- en septembercirculaires 2006 is gebleken dat Purmerend als gemeente van vestiging van drie ex CVTM instellingen in 2007 het grootste deel van het historisch budget heeft ontvangen voor de mantelzorggelden in het kader van de Wmo. Het gaat hier om een bedrag van € 647.795. Daarnaast heeft Zaanstad een historisch budget ontvangen van € 5.500 voor het maatjesproject van Humanitas. De kleine gemeenten hebben geen historisch budget, maar hebben wel in het Gemeentefonds stimuleringsgelden ontvangen. Voor Landsmeer is dit € 3.003 en voor Oostzaan € 2.245 voor het jaar 2007.

Op grond van de afrekening 2006 van het Zorgkantoor kwam Purmerend tekort op het historisch budget. In het regionale portefeuillehoudersoverleg Wmo is daarom afgesproken dat de kleine gemeenten het benodigd deel, ongeveer de helft van de stimuleringsgelden, overhevelen naar Purmerend. Deze gemeente heeft nu via de subsidiebeschikkingen van Odion, SMDZW en Centrum Mantelzorg met deze instellingen afgesproken dat alle gemeenten gezamenlijk een regionaal basispakket afnemen, waarbij de instellingen meer aandacht besteden aan de kleine gemeenten dan tot en met 2006 het geval was en overigens ook meer moeten doen met hetzelfde geld om tot een betere prijs-prestatieverhouding te komen.

3.2. Inzet stimuleringsgelden

In september 2006, toen er nog niets bekend was over de tekorten op het historisch budget van Purmerend, hebben Landsmeer en Oostzaan besloten de stimuleringsgelden mantelzorg in te zetten in de pilot WWZ onder het deelproject Mantelzorgondersteuning, waardoor regionaal een discussie ontstond over op welke wijze deze gemeenten toch hun inzet konden leveren aan het regionale basispakket. Inmiddels blijkt dat een groot deel van de activiteiten van dit deelproject onderdeel uitmaakt van het regionale basispakket. Met het geld dat overblijft kunnen nog de lokale activiteiten worden gefinancierd.

3.3. Meerjarenperspectief mantelzorgbudget Wmo

In eerste instantie was de verdeling van het Wmo integratiebudget over de komende jaren nog niet bekend. Wel is het geld voor mantelzorgondersteuning in het eerste jaar volledig naar de gemeente van vestiging gegaan. Daarna zouden de gemeenten zelf steeds fasegewijs 25% van het budget ontvangen over een periode van vier jaar tot 100%. Echter uit de junicirculaire 2007 blijkt nu dat alle gemeenten het Wmo integratiebudget in één keer hebben ontvangen in 2008 in de vorm van een lump sum budget. De gemeenten bepalen zelf hoe zij dit budget over de verschillende Wmo prestatievelden verdelen.

In de gemeentelijke begroting 2008 heeft de gemeenteraad van Oostzaan een budget vastgesteld ten behoeve van mantelzorgondersteuning van € 22.000. In Landsmeer is geen afzonderlijk budget begroot voor mantelzorgondersteuning, dit is een onderdeel van het gehele Wmo integratiebudget.

3.4. Provinciale deelverordening Mantelzorgondersteuning

In het kader van deze deelverordening hebben de gemeenten Landsmeer, Oostzaan, Wormerland, Waterland, Purmerend en Edam-Volendam bij de provincie Noord-Holland een aanvraag ingediend met als doel het realiseren van een samenhangend en vraaggericht netwerk in iedere genoemde gemeente. Het Centrum Mantelzorg wordt versterkt om beter toegerust te zijn op een coördinerende en ondersteunende rol naar de lokale mantelzorgondersteunende instellingen. De provinciale aanvraag is inmiddels toegekend. Ook Beemster en Zeevang overwegen zich aan te sluiten.

Van 1 januari 2008 tot 1 mei 2009 zal het beleid Mantelzorgondersteuning aan de Waterkant worden geïmplementeerd via het project Mantelzorgondersteuning in de gemeenten Wormerland, Oostzaan en Landsmeer, waarbij het Centrum Mantelzorg opdrachtnemer is. Er wordt ingezet op een communicatietraject voor de herkenning en erkenning van mantelzorgers. Ook wordt de coördinerende en ondersteunende rol van het steunpunt ten opzichte van de lokale organisaties hiermee versterkt met het doel om te komen tot een samenhangend aanbod van mantelzorgondersteuning in alledrie de gemeenten.

3.5. Incidenteel budget voor 2008

Op grond van de ministeriële regeling Mantelzorgondersteuning kon één mantelzorger per verzorgde bij de Belastingdienst een aanvraag indienen voor een compensatie van € 250. Hiervoor was een indicatie nodig van het CIZ. Criterium was dat iemand minimaal 8 uur per week gedurende minimaal drie maanden voor iemand moest zorgen. Van de begrote 200.000 aanvragen zijn er slechts 40.000 ingediend. Het ministerie van VWS heeft nu met de VNG en MEZZO een convenant afgesloten, waarin men heeft afgesproken om het overblijvende geld naar rato te verdelen over alle Nederlandse gemeenten. De gemeenten dienen dit geld uit te geven aan lokale mantelzorgondersteuning. De gemeenten Wormerland, Landsmeer en Oostzaan hebben besloten dit geld toe te voegen aan het provinciale project Mantelzorgondersteuning, zodat de lokale mantelzorgondersteuning nog meer kan worden versterkt. Het Centrum Mantelzorg heeft nu de mogelijkheid gekregen om 32 uur per week personele capaciteit uitsluitend in te zetten voor de gemeenten Wormerland, Oostzaan en Landsmeer. Daarnaast is er voldoende geld beschikbaar voor communicatie en activiteiten. Wij denken hiermee een stevige basis neer te leggen voor een samenhangende lokale mantelzorgondersteuning. Het financieel overzicht staat genoemd in Deel 1.

Literatuur en belangrijke websites

Boer de A.H. , R. Schellinghout en J.M. Timmermans (2003), *Mantelzorg in getallen*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Akkermans E. (2006), *Ondersteuning van mantelzorgers en het vrijwilligerswerk in de zorg na 2006*. Goes: College Zorg en Welzijn.

Expertisecentrum Informele Zorg (2005), *Vliegwiel van mantelzorgondersteuning*.

Gemeente Oirschot (2005), Bestemmingsplan Mantelzorg 2005 (ex artikel 30 WRO)

Gemeente Schagen (2000), *Mantelzorg. Zorg voor een naaste*.

Ministerie van VWS, Beleidsbrief Mantelzorg en Vrijwilligerswerk 2008–2011

Morée M., M. Goumans (2004), *Gemeente en mantelzorgondersteuning*. Utrecht: NIZW/EIZ.

Rademakers A. en S. van Erp (2005), *Mantelzorg in perspectief. Noord-Brabantse gemeenten en lokaal beleid*. Tilburg: PON- Instituut voor advies, onderzoek en ontwikkeling in Noord-Brabant

Rietveld T., M. Swinkels (2005), *De zorg gaat door! Brochure voorgemeenten*. Tilburg: PON- Instituut voor advies, onderzoek en ontwikkeling in Noord-Brabant

Scholten C. (2004), *Met het oog op informele zorg*. Utrecht: NIZW

Schreuder Goedheijt T., G. Visser (2003), *Mantelzorg in Nederland (Factsheet EIZ)*. Utrecht: NIZW/EIZ

Struijs A.J. (2006), *Informele zorg*. Zoetermeer: Raad voor de Volksgezondheid en Zorg

Websites:

www.mezzo.nl

www.primo-nh.nl

www.eiz.nl

www.wmo-nh.nl

www.wvz-nh.nl

Bijlage 1: Mantelzorg in absolute getallen

Hieronder vindt u een schatting van het aantal mantelzorgers en de vraag naar mantelzorg in Oostzaan. De cijfers zijn afgeleid van de percentages, genoemd in een rapportage van het Sociaal Cultureel Planbureau in 2003 en een bewerking door het Tympaan Instituut 2005.

Tabel 1: Verdeling van het aantal mantelzorgers naar leeftijd en geslacht, per 1 januari 2006.

Oostzaan:

Totaal aantal mantelzorgers 19 % van het aantal inwoners, naar schatting 1745).

Leeftijd/geslacht	Man		Vrouw		Totaal	
	%	Absoluut	%	Absoluut	%	Absoluut
18-34 jaar	6	105	10	175	16	280
35-44 jaar	7	122	15	262	21	366
45-54 jaar	12	209	20	349	32	558
55-64 jaar	8	140	9	157	17	297
65-74 jaar	6	105	3	52	9	157
Ouder dan 75 jaar	3	52	1	17	4	69
Totaal	42	733	58	1012	100	1745

Landsmeer:

Totaal aantal mantelzorgers 19% van het aantal inwoners, naar schatting 1957.

Leeftijd/geslacht	Man		Vrouw		Totaal	
	%	Absoluut	%	Absoluut	%	Absoluut
18-34 jaar	6	117	10	196	16	213
35-44 jaar	7	137	15	293	21	411
45-54 jaar	12	235	20	391	32	626
55-64 jaar	8	157	9	176	17	333
65-74 jaar	6	117	3	59	9	176
Ouder dan 75 jaar	3	59	1	20	4	78
Totaal	42	822	58	1135	100	1957

Bijlage 2: Overzicht van organisaties die (directe) ondersteuning bieden aan mantelzorgers

Organisatie voor ...	Toelichting	NAW gegevens van contactpersonen in de omgeving	Functie
alle mantelzorgers/ouderen			
Steunpunt mantelzorg	Overall in Nederland zijn Steunpunten Mantelzorg, waar beroepskrachten en soms vrijwilligers ondersteuning bieden bij het uitvoeren van mantelzorgtaken.	Centrum Mantelzorg Zaanstreek- Waterland Steunpunt mantelzorg Amsterdam/Markant	Informatie, advies en steun Samenwerking (h)erkenning zorgverleners
Stichting Welzijn Ouderen	Het welzijnswerk voor ouderen biedt activiteiten en diensten om ouderen te ondersteunen sturing te blijven geven aan hun leven. De instellingen verrichten vooral drie soorten werkzaamheden: het stimuleren van ouderen tot deelname aan de samenleving, sociale preventie en persoonsgerichte begeleiding.	Stichting Hulpdienst Oostzaan Stichting Maatschappelijke Dienstverlening ZW Dienstencentrum Landsmeer	Informatie, advies en steun Praktische steun
TAPS/mantelzorgmakelaar www.mantelzorgmakelaar.nl	De mantelzorgmakelaar zorgt voor professionele ondersteuning van de mantelzorger. Door het overnemen van regeltaken, die vaak bij een mantelzorgtaak komen kijken, wordt de mantelzorger minder belast. Bovendien is de mantelzorgmakelaar meestal beter thuis in de zorgwereld dan de mantelzorger zelf.	Mantelzorgmakelaar Alkmaar	Praktische hulp Arbeid en zorg
Zorgbelang Noord-Holland	Zorgbelang NH is een vereniging van platforms van patiënten- en consumentenorganisaties met als doel belangenbehartiging	Zorgbelang NH	Belangenbehartiging

Platform mantelzorg	Groep (ex-) mantelzorgers die (al dan niet samen met personen uit diverse organisaties bijvoorbeeld vrouwenorganisaties, patiënten- en gehandicaptenorganisaties, ouderenorganisaties) in een stad of regio de collectieve belangen van mantelzorgers behartigen.	Platform Mantelzorg Zaanstreek-Waterland	Belangenbehartiging
Vrijwillige Thuishulp www.mezzo.nl	De Vrijwillige Thuiszorg kent een grote variatie aan organisatievormen. Van recentere datum zijn de thuishulporganisaties die diverse vormen van ondersteuning aanbieden. Zij richten zich naast de zorg voor de cliënt ook vaak expliciet op de ondersteuning van de mantelzorger. Dat gebeurt onder andere in de vorm van oppasdienst.	Voor adressen in de buurt zie www.mezzo.nl/vrijwilligers/ Wonen Plus	Praktische steun
Vrijwillige Palliatieve Terminale Zorg www.vtz-nederland.nl	De vrijwilligers van de Stichting Vrijwillige Palliatieve Terminale Zorg (VTZ) kunnen hulp bieden aan stervenden en hun naasten in de thuissituatie. Mensen willen het liefst thuis, in hun eigen vertrouwde omgeving sterven. De zorg thuis voor een terminale patiënt is, zelfs met inzet van de professionele thuiszorg, voor familie en andere naasten zwaar. Wanneer de mantelzorg het niet meer aan kan, bestaat er de mogelijkheid een beroep te doen op de Stichting VTZ in de regio.	Zie voor adressen in de buurt www.vtz-nederland.nl	Praktische steun

Vrijwilligersorganisaties in zorg en welzijn	In zorg en welzijn spelen een aantal landelijk georganiseerde vrijwilligersorganisaties een grote rol. In deze organisaties zijn vrijwilligers op twee manieren gezichtsbepalend: ze nemen de uitvoering van het werk grotendeels voor hun rekening, maar ook hebben vrijwilligers een bepalende stem in het beleid van de organisatie.	Humanitas Rode Kruis Unie Voor Vrijwilligers (UVV) Stichting Hulpdienst Oostzaan Stichting De Zonnebloem	Praktische steun
Kerken	In veel kerken bestaat een uitgebreid netwerk van bezoekers.	Protestantse Kerk Nederlands Gereformeerde Kerk Rooms Katholieke Kerk	Praktische steun
Logeerhuizen	Een logeerhuis biedt verblijf voor een weekend, enkele dagen in de week of langer. Er zijn logeerhuizen voor verschillende doelgroepen. Een belangrijk doel is mantelzorgers vrijaf van de zorg te bieden.	Zie voor een overzicht www.primo-nh.nl/publicaties/wonen,welzijn en zorg\Logeerhuizen in Noord-Holland	Praktische steun
Zorgboerderijen www.zorgboeren.nl	Kort verblijf in een landelijke omgeving voor uiteenlopende doelgroepen.	Voor adressen die www.zorgboeren.nl	Praktische steun
Verzorgings- en verpleeghuizen	Verzorgings- en verpleeghuizen hebben vaak mogelijkheden om zorgbehoevenden kortdurend op te nemen (maximaal 6 weken) als het thuis niet meer gaat. Soms is er ook gelegenheid voor crisisopvang.		Praktische steun

Thuiszorgorganisaties	Eerstelijnszorgvoorziening die verpleging en verzorging biedt aan chronisch zieken, mensen met een handicap, ouderen en mensen die maar tijdelijk behoefte hebben en die vaak allerlei diensten, waaronder mantelzorgondersteuning, leveren.	Evean Zorg Zorgcirkel Waterland Viva Omring	Praktische steun
Algemeen Maatschappelijk Werk	Biedt hulp- en dienstverlening bij problemen rond o.a. relaties, wonen, werk, geldverwerking, gezondheid en verslaving	Stichting Maatschappelijke Dienstverlening ZW	Informatie, advies en steun
Gemeente	De gemeente heeft met betrekking tot mantelzorgondersteuning niet alleen een voorwaardescheppende en stimulerende taak. De gemeente is soms ook hulp- en dienstverlener van mantelzorgers.	Sector Inwonerszaken Informatie- en Serviceloket Zorg en Welzijn i.s.m. SHO, GBZW, Evean Zorg en SMD.	Beleid Informatie en advies Arbeid en zorg Financiële steun Materiële steun Samenwerking en (h)erkenning zorgverleners Belangen-behartiging
Mezzo www.mezzo.nl	Mezzo is de landelijke vereniging voor mantelzorgers en vrijwilligerszorg.	De mantelzorglijn (0900-202 04 96) voor informatie, sociaal of juridisch advies en emotionele ondersteuning en/ of www.mezzo.nl	Informatie, advies en steun Samenwerking en (h)erkenning zorgverleners Belangenbehartiging
Per Saldo www.pgb.nl	Per Saldo, belangenvereniging van en voor mensen met een PGB	Voor meer informatie www.pgb.nl	Financiële steun

Mantelzorgers van mensen met een lichamelijke handicap of chronische ziekte			
MEE www.mee.nl	MEE is er voor iedereen met een handicap, beperking of chronische ziekte. MEE ondersteunt op alle terreinen van het dagelijks leven.	Mee is in Noord-Holland gevestigd in: Alkmaar www.meenwh.nl Amsterdam en Zaandam www.meeaz.nl Hilversum www.meehilversum.nl	Informatie, advies en steun
Gehandicaptenzorg	Iedere regio kent een aantal instellingen voor mensen met een lichamelijke en/of verstandelijke beperking. Deze instellingen geven informatie, advies en steun, bieden dagactiviteiten aan, respijtzorg en geven ook steun in de thuissituatie	Odion Prinsenstichting	Informatie, advies en steun Praktische steun
Stichting Thuiszorgverzorging Gehandicapten www.thuisverz-gehand.nl	Deze stichting heeft als doelstelling mensen met een handicap en chronische ziekten die niet tijdelijk elders verzorgd kunnen worden, thuis te verzorgen, om de mantelzorgers in staat te stellen op vakantie te gaan	Voor adressen of contact www.thuisverz-gehand.nl	Praktische steun

Mantelzorgers van mensen met een psychische beperking			
GGZ www.ggznederland.nl	GGZ-centrum biedt gespecialiseerde geestelijke gezondheidszorg aan mensen met ernstige psychische en/of psychiatrische problematiek. De GGZ-zorg is ingedeeld in regio's. Ze bieden zowel intramurale zorg, semi-murale zorg en ambulante zorg in de vorm van informatie, advies en steun, dagactiviteiten, respijtzorg en steun in de thuissituatie .	Voor adressen in uw regio zie www.ggznederland.nl	Informatie, advies en steun Praktische steun
Ziekenhuis, afdeling psychiatrie	Op de afdeling Psychiatrie van het Universitair Medisch Centrum kunnen mensen terecht met ernstige psychiatrische en psychosociale problemen. Daarnaast biedt zij ook ondersteuning.	Ziekenhuis De Heel heeft i.s.m. GGZ Dijk en Duin een psychiatrische afdeling.	Informatie, advies en steun
Labyrinth~In Perspectief www.labyrint-in-perspectief.nl Ypsilon www.Ypsilon.org	De Stichting Labyrint~In Perspectief en de Stichting Ypsilon zetten zich in voor familieleden van mensen met een psychiatrische ziekte. Ook andere directbetrokkenen, zoals burens, vrienden en collega's kunnen bij ons terecht.	Activiteiten in Noord-Holland Zie: www.labyrint-in-perspectief.nl/agenda/ en www.Ypsilon.nl onder Ypsilon aan het werk	Informatie, advies en steun Samenwerking (h)erkenning zorgverleners Belangenbehartiging

Stichting Opvang en Vakantie Autisten (SOVA) www.sovainfo.nl	Houdt zich bezig met weekendopvang en vakanties voor gezinnen met kinderen met stoornissen uit het autisme spectrum (AS) en/of ADHD. De opvang van de kinderen wordt verzorgd door vrijwilligers op een aantal locaties in Midden-Nederland.	Voor contact www.sovainfo.nl	Praktische steun
Mantelzorgers van mensen met een verslaving			
Brijderstichting www.brijder.nl	<p>Verspreid over dat werkgebied (Noord-Holland uitgezonderd Amsterdam en Het Gooi) heeft de Brijder twee klinieken, acht hulpverleningsbureaus en vijf spreekuurposten.</p> <p>Daarnaast heeft de Brijder nog voorzieningen voor begeleid/beschermd wonen, deeltijdbehandeling en maatschappelijk herstel.</p> <p>Noord-holland is ingedeeld in drie regio's:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Regio Noord (Kop van Noord-Holland/Noord-Kennemerland) 2. Regio Midden (West-Friesland, Zaanstreek/Waterland en Midden-Kennemerland) 3. Regio Zuid (Zuid-Kennemerland en Amstelland en de Meerlanden) 	Voor adressen in de buurt www.brijder.nl	Informatie, advies en steun

Organisaties voor partners en kinderen van alcoholisten (Al Anon, Alateen en ACA) www.al-anon.nl	Al Anon is een organisatie waar partners van drinkers voor raad en advies terecht kunnen bij werkgroepen. Voor kinderen met een vader of moeder met een alcoholprobleem bestaan Alateen en ACA (Adult Children of Alcoholics)	Op het ogenblik komen er werkgroepen bijeen in Alkmaar, Amstelveen, Amsterdam, Hilversum en Schagen. Zie verder www.al-anon.nl	Informatie, advies en steun
Landelijke Stichting Ouders en Verwanten van Druggebruikers (LSOVD) www.LOSVD.org	In de gespreksgroepen wisselen ouders en verwanten van gebruikers ervaringen uit. Ook geven ze informatie aan lotgenoten. Zelfhulp en belangenbehartiging zijn de belangrijkste activiteiten van de stichting.	Voor activiteiten in de buurt zie www.losvd.org Hulplijn: 0900 - 515 22 44	Informatie, advies en steun belangenbehartiging
Mantelzorgers van (ex)-gedetineerden			
De landelijke Vereniging Relaties van Gedetineerden	De ze Vereniging organiseert inloop uren voor psychosociale ondersteuning en is actief op het terrein van belangenbehartiging	Contactadres: Vereniging Relaties Van Gedetineerden en Ex-Gedetineerden Callaoweg 1 2223 AS Katwijk tel: 071 - 408 15 27	Informatie, advies en steun Belangenbehartiging
Vakanties voor mantelzorger (en zorgbehoevende)	In Nederland zijn er inmiddels diverse mogelijkheden om als mantelzorg samen met de zorgbehoevende op vakantie te gaan. Tijdens deze vakantie wordt ook apart gelet op de positie van de mantelzorg.	Voor een overzicht van vakantiemogelijkheden zie: www.mantelzorg.nl/vrijetijd/	Praktische steun

Bijlage 3. Ondersteuningsvormen.

Dit onderdeel bevat een overzicht aan ondersteuningsvormen om mantelzorgers, en vrijwilligers en professionals die met mantelzorgers te maken hebben, de weg te wijzen in het geheel van diensten, voorzieningen en regelingen.

Tevens bevat het overzicht van mogelijkheden ondersteuningsvormen waarbij mantelzorgers individueel of groepsgewijs ondersteund worden bij de verwerking van het mantelzorgers zijn.

Activiteiten	Omschrijving	Wie
Informatie en advies		
Emotionele steun		
Telefonische Helpdesk	(Korte) telefonische gesprekken met mantelzorgers, en vrijwilligers en professionals die met mantelzorgers te maken hebben.	Centrum Mantelzorg, Stichting Welzijn Ouderen, Algemeen Maatschappelijk Werk, Gemeente, Mezzo, Per Saldo, MEE, GGZ, Labyrint~In Perspectief, Ypsilon, Brijderstichting, Organisatie voor partners van alcoholisten, LSOVD, landelijke Vereniging Relaties van gedetineerden
Adviesgesprek	Een eenmalig gesprek op kantoor met mantelzorgers, en vrijwilligers en professionals die met mantelzorgers te maken hebben.	Centrum Mantelzorg, Stichting Welzijn Ouderen, Algemeen Maatschappelijk Werk, MEE, GGZ, Ziekenhuis, Brijderstichting
Huisbezoek	Een (serie) eenmalig bij mantelzorgers thuis. Onderdeel van de ambulante zorg.	Centrum Mantelzorg, Stichting Welzijn Ouderen, Algemeen Maatschappelijk Werk, MEE, Gehandicaptenzorg, GGZ, Brijderstichting.
Adviestraject	Een serie van gesprekken met mantelzorgers	Centrum Mantelzorg, Stichting Welzijn Ouderen, Algemeen Maatschappelijk Werk, MEE, Gehandicaptenzorg, GGZ, Brijderstichting.
Themabijeenkomst	Een eenmalige bijeenkomst om kennis over een bepaald onderwerp over te dragen, bijvoorbeeld PGB, tilinstructie en ziektebeelden.	Centrum Mantelzorg, Stichting Welzijn Ouderen, Thuiszorgorganisatie, Algemeen Maatschappelijk Werk, Gemeente, Per Saldo, MEE, GGZ, Ziekenhuis, Brijderstichting, Organisatie voor partners van alcoholisten.

Cursus en training	Serie van bijeenkomsten voor mantelzorgers, en vrijwilligers en professionals die met mantelzorgers te maken hebben, om kennis en/of vaardigheden over te dragen. Voorbeeld: <i>Cursus Zorg de Baas</i> .	Centrum Mantelzorg, Stichting Welzijn Ouderen, Thuiszorgorganisatie, Algemeen Maatschappelijk Werk, MEE, GGZ Brijderstichting,
Website	Digitaal verspreiden van informatie onder mantelzorgers, en vrijwilligers en professionals die met mantelzorgers te maken hebben en het brede publiek.	Centrum Mantelzorg, Mezzo.
Mantelzorgkrant	In schriftelijke vorm verspreiden van informatie, advies en tips voor mantelzorgers.	Centrum Mantelzorg
Mantelzorggids	Een boeke voor mantelzorgers en 'verwijzers van mantelzorgers' met informatie, advies en tips.	Centrum Mantelzorg
Mantelzorgsalon/café	Een bijeenkomst voor mantelzorgers waar het overdragen van kennis en de ontmoeting van mantelzorgers (en ontspanningsactiviteiten) hand en hand gaan.	Centrum Mantelzorg, Stichting Welzijn Ouderen.
Lotgenotengroepen	Serie van bijeenkomsten voor (specifieke) groepen mantelzorgers waar het uitwisselen van ervaringen voorop staan. Bijvoorbeeld partners van Parkinsonpatiënten, mantelzorgers van mensen met Niet Aangeboren Hersenletsel en Jonge mantelzorgers.	Centrum Mantelzorg, Stichting Welzijn Ouderen, Platform Mantelzorg, MEE, Gehandicaptenzorg, GGZ, Labyrint~In Perspectief, Ypsilon, Brijderstichting, Organisatie voor partners van alcoholisten, LSOVD.

Dag van de Mantelzorg	Een evenement rond de landelijke Dag van de Mantelzorg op 10 november. Deze dag richt zich in de eerste plaats op mantelzorgers, maar daarnaast ook op het brede publiek.	Centrum Mantelzorg in samenwerking met andere instellingen.
-----------------------	--	---

Dit onderdeel bevat een overzicht aan praktische dienstverlening, die de mantelzorger ondersteunen bij het geven de zorg
 Respijtzorg is de tijdelijke en volledige overname van de zorg van een mantelzorger met als doel om die mantelzorger vrijaf te geven.

Praktische steun		
Respijtzorg		
Oppas thuis door vrijwilligers	Oppas thuis staat voor een scala aan functie die de mantelzorger anders zelf vervult; aanwezigheid, gezelschap, emotionele en praktische steun, verzorging, toezicht en zonodig ingrijpen. Deze voorziening maakt het mogelijk dat ouderen, gehandicapten en zieken die moeilijk alleen gelaten kunnen worden en veel hulp nodig hebben langer thuis kunnen blijven doordat de mantelzorger afgelost wordt.	Centrum Mantelzorg, Stichting Welzijn Ouderen, Vrijwillige Thuishulp, Vrijwillige Palliatieve Terminale Zorg, Vrijwilligersorganisaties in de Zorg, Kerken, Stichting Thuiszorg Gehandicapten
Oppas thuis door een professional	Idem	Thuiszorgorganisatie
Dagbehandeling	Dagbehandeling is bedoeld voor mensen die intensieve verpleging nodig hebben. Sommige dagbehandelingcentra bieden ook extra ondersteuning voor mantelzorgers	Gehandicaptenzorg, GGZ, Ziekenhuis, Brijderstichting.
Dagopvang	De termen dagopvang en -verzorging worden inde praktijk vaak door elkaar gebruikt. Dagopvang wordt zowel in verzorgingstehuizen aangeboden als op andere locaties.	Stichting Welzijn Ouderen, Logeerhuis, Zorgboerderij, Gehandicaptenzorg, GGZ, Brijderstichting, Verzorgings- en verpleeghuizen

Weekendopvang	Term voor regelmatige opvang in de weekenden voor ouderen	Logeerhuis, Verzorgings- en verpleeghuizen, Gehandicaptenzorg, GGZ, Stichting Opvang en Vakantie Autisten (SOVA), Vakantie voor mantelzorgers
Kort durende opvang/ opname	Reden voor kortdurende opvang kan o.a. zijn de vermindering van de belasting van de mantelzorg. Het maximum voor deze vorm van opname is 6 weken.	Verzorgings- en verpleeghuizen, Gehandicaptenzorg, GGZ.
Vakantieopname	Een opname van enkele weken wegens vakantie, ziekte en/of ondersteuning van de mantelzorg.	Logeerhuis, Zorgboerderij, Verzorgings- en verpleeghuizen, Gehandicaptenzorg, GGZ, Brijderstichting,
Crisisopvang	Is een vorm van tijdelijke opname vanwege een crisissituatie thuis, bijvoorbeeld de plotselinge ziekte van een mantelzorger of andere reden voor plotselinge uitval van de mantelzorg.	Verzorgings- en verpleeghuizen, Gehandicaptenzorg, GGZ, Brijderstichting,
Logeren en logeeropvang	Een logeerhuis biedt verblijf voor een weekend, enkele dagen in de week of langer, meestal voor verstandelijk of meervoudige gehandicapte kinderen en kinderen met psychiatrische aandoeningen zoals ADHD, autisme of aan autisme verwante stoornissen. Er zijn ook logeerhuizen voor licht dementerenden. Een belangrijk doel is mantelzorgers vrijaf van de zorg te geven.	Logeerhuis, Zorgboerderij, Verzorgings- en verpleeghuizen, Gehandicaptenzorg, GGZ, Stichting Opvang en Vakantie Autisten (SOVA), Vakantie voor mantelzorgers.
Bemiddeling	Het bemiddelen tussen vraag van een mantelzorger om praktische steun en een vrijwilliger van een vrijwilligersorganisatie.	Centrum Mantelzorg, Stichting Welzijn Ouderen, Vrijwillige Thuishulp, Stichting Thuiszorg Gehandicaptten,

Bemiddelen voor logeren bij gastgezinnen	Het bemiddelen bij het vinden van gastoudergezinnen voor kinderen met een handicap	Centrum Mantelzorg
Ontspanningsactiviteit	Een eenmalige activiteit waarbij (specifieke groepen) mantelzorgers gedurende een aantal uren iets doen en andere mantelzorgers kunnen ontmoeten in een ontspannen sfeer.	Centrum Mantelzorg, Stichting Welzijn Ouderen, Vrijwilligersorganisaties in de Zorg, Verzorgings- en verpleeghuizen, Gehandicaptenzorg, GGZ.
Respijtdag	Eenmalige activiteit waarbij (specifieke groepen) mantelzorgers gedurende een dag buitenshuis iets doen en andere mantelzorgers kunnen ontmoeten in een ontspannen sfeer. Bijvoorbeeld een boottocht voor jonge mantelzorgers.	Centrum Mantelzorg, Stichting Welzijn Ouderen, Vrijwilligersorganisaties in de Zorg, Mezzo, Gehandicaptenzorg, GGZ,
Weekend voor mantelzorgers	Eenmalige activiteit waarbij (specifieke groepen) mantelzorgers gedurende een weekend buitenshuis iets doen en andere mantelzorgers kunnen ontmoeten in een ontspannen sfeer. Een voorbeeld zijn de 'Zorg voor jezelf weekenden'.	Centrum Mantelzorg, Vrijwilligersorganisaties in de Zorg, Mezzo.
Vakantie	Er zijn speciale vakanties met speciale aandacht voor mantelzorg en/of waarbij mantelzorgers samen met de zorgbehoevende samen van een vakantie kan genieten	Vrijwilligersorganisaties in de Zorg en Vakantie voor mantelzorgers.
Overnemen van regeltaken	Het op verzoek van de mantelzorger regelen van zaken om het mogelijk te blijven maken dat de zorg thuis gegeven kan blijven worden.	Centrum Mantelzorg en TAPS/mantelzorgmakelaar

Verzameling van activiteiten die tot doel hebben dat zorgverleners zich bewust worden van de mantelzorg en te zorgen voor een goede afstemming van de zorg tussen de verschillende zorgverleners:

Samenwerking (h)erkenning zorgverleners		
Bewustmaken zorgverleners	Door middel van het geven van informatie, cursussen en PR zorgverleners meer bewust maken van de behoeften van mantelzorgers.	Centrum Mantelzorg, Platform Mantelzorg, Gemeente, Mezzo.
Ketensamenwerking mantelzorg	Het op verzoek van de gemeente of lokale partners zorgen voor een betere afstemming van het aanbod aan mantelzorgondersteuning. Bijvoorbeeld door het bij elkaar halen van alle organisaties die mantelzorgondersteuning verlenen	Centrum Mantelzorg.
Belangenbehartiging	Verzameling van activiteiten gericht op het zichtbaar maken van de mantelzorg en het 'stem geven aan' de mantelzorg	
Onderzoek/Signalering	Het voortdurend en systematisch monitoren van veranderingen in de actuele situatie, knelpunten en behoeften van mantelzorgers en informeren van anderen daarover.	Centrum Mantelzorg

Vergroten bekendheid mantelzorg	Met gebruik van alle mediamiddelen vergroten van de bekendheid van mantelzorg en het ondersteuningsaanbod bij mantelzorgers, bij vrijwilligers en professionals die betrokken zijn bij de mantelzorg en bij het brede publiek.	Centrum Mantelzorg
Ondersteuning Platform Mantelzorg	Het organiseren, faciliteren en begeleiden van het Platform Mantelzorg.	Centrum Mantelzorg ZORGBELANG NH
Individuele belangenbehartiging	Het helpen van personen bij het behartigen van individuele belangen, zoals hulp bij het indienen en de behandeling van een klacht.	Centrum Mantelzorg ZORGBELANG NH
Innovatie/projecten	Het gaat hierbij vaak om tijdelijke projecten die tot doel hebben een bepaalde lacune in het aanbod op te vullen. Soms gaat het om projecten die gerelateerd zijn aan de mantelzorg. In andere gevallen gaat het om projecten gericht op een specifieke doelgroep.	
Respijtzorg	Vergroten van de bekendheid en stimuleren van het gebruik van respijtzorgvoorzieningen.	

Arbeid en zorg, financiële steun, materiële steun (flankerend beleid)		
Bijzondere bijstand	De Wet werk en bijstand (WWB) biedt mogelijkheden ter compensatie van extra kosten als gevolg van een ziekte of een handicap. Uitgangspunt van de wet is maatwerk. De brede formulering biedt mogelijkheden rekening te houden met de mantelzorg.	Gemeente
Activerings- en reïntegratiebeleid	Als een mantelzorger een deeltijdbaan aanvaardt naast de zorgtaak, kan de gemeente een aanvulling verzorgen op het (parttime)loon. Reïntegratiebedrijven kunnen de opdracht krijgen om tijdens een reïntegratietraject overname van zorg tijdens werktijden te regelen en te bemiddelen bij afstemming van werktijden op de zorg.	Gemeente
(Tijdelijke) vrijstelling sollicitatieplicht	Het College van B&W kan in bijzonder situaties vanwege dringende redenen afzien van een arbeidsverplichting. Dit kan gelden voor alleenstaande ouders met een gehandicapt kind tot 18 jaar en bij mensen ouder dan 57,5 jaar die nauwelijks perspectief hebben op de arbeidsmarkt.	Gemeente

Indicatiestelling	Vaststelling door het indicatieorgaan van de noodzakelijke (hoeveelheid) zorg en daarmee het recht van de zorgvrager op vergoeding van die zorg.	Gemeente en CIZ
PGB	Via het PGB van de zorgvrager is het mogelijk de mantelzorg te belonen door het geven van loon.	Gemeente
Wmo/Vervoer	Zorgvragers kunnen via de Wmo hulpmiddelen, vervoersvoorzieningen, woningaanpassingen en hulp bij het huishouden aanvragen.	Gemeente
Parkeerbeleid	Gemeenten hebben de bevoegdheid om een (tijdelijke) parkeervergunning af te geven of een parkeerplaats te reserveren. De gemeente Amsterdam heeft een dergelijke regeling voor mantelzorgers.	Gemeente
Huisvesting	Nabijheid is een belangrijke voorwaarde om regelmatig zorg te kunnen verlenen. In de provincie Noord-Brabant wordt de gelegenheid geboden dat een familielid (tijdelijk) in een bijgebouw mag wonen of het omgekeerde, de zorgbehoevende bij de mantelzorger woont.	Gemeente
Interne organisatie	De gemeente is niet alleen een organisatie die mogelijkheden heeft om mantelzorgers te helpen, maar is als overheid ook verantwoordelijk voor het mantelzorgbeleid.	

Ambtenaar mantelzorg	Een ambtenaar mantelzorg zal tijd moeten hebben om periodiek (nieuw) beleid te ontwikkelen en het uit te voeren. Daarnaast is hij /zij ook aanspreekpunt voor vragen die hierover aan de gemeente worden gesteld.	Gemeente
Platform mantelzorg	Platform mantelzorg bestaat uit mantelzorgers en/of ex-mantelzorgers en/of organisaties met veel mantelzorgers in hun achterban. Zij kunnen bij de ontwikkeling en uitvoering en ontwikkeling van het beleid optreden als gesprekspartner van de gemeente, naast de aanbieders	Gemeente i.s.m. Centrum Mantelzorg of Zorgbelang NH
Panelonderzoek	Een andere manier om er achter te komen wat mantelzorgers willen is het houden van een panelonderzoek.	Gemeente i.s.m. Centrum Mantelzorg, Platform Mantelzorg
Mantelzorgnota	Een mantelzorgnota is een belangrijk middel voor de erkenning van mantelzorgondersteuning als beleidsterrein van de gemeente.	Gemeente
Personeelsbeleid	De gemeente als werkgever kan ook het goede voorbeeld geven door te zorgen daar haar werknemers zorg en arbeid goed kunnen blijven combineren.	Gemeente

Bijlage 4: Vliegwielen mantelzorgondersteuning